

Polónyi István

**A FELSŐOKTATÁSI BEISKOLÁZÁSI
KERETSZÁMOK SZAKMAI SZERKEZETE**

How was the structure of the first-year students'
number formed in the Hungarian
higher education?

No. 265

Polónyi István

**A felsőoktatási beiskolázási
keretszámok szakmai szerkezete**

**How was the structure of the first-year students' number
formed in the Hungarian higher education?**

**FELSŐOKTATÁSI KUTATÓINTÉZET
BUDAPEST, 2005.**

KUTATÁS KÖZBEN 265
(219–228-ig Educatio Füzetek címen)

SOROZATSZERKESZTŐ: Czeizer Zoltán
Szerkesztőbizottsági tagok: Györgyi Zoltán, Híves Tamás

Lektorálta: Timár János

© Polónyi István, Felsőoktatási Kutatóintézet 2005.

Felsőoktatási Kutatóintézet
HU ISSN 1588-3094
ISBN 963 404 399 2

Felelős kiadó: Liskó Ilona, a Felsőoktatási Kutatóintézet igazgatója
Műszaki vezető: Orosz Józsefné
Műszaki szerkesztő: Híves Tamás
Terjedelem: 4,0 A/5 ív
Készült a Felsőoktatási Kutatóintézet sokszorosítójában

TARTALOM

1. Bevezetés	5
2. A munkaerő-kereslet és kínálat 1995-ös előrejelzése	6
2.1 A gazdasági előrejelzés	7
2.2 A felsőfokú szakemberigény és kibocsátás	10
2.3 A felsőfokú foglalkoztatás változásai	15
2.3.1 Diplomások a foglalkozási főcsoportokban	16
2.3.2 A bérstruktúra és a foglalkoztatottság néhány jellemzője	19
2.3.3 A diplomás foglalkoztatás jellemzői	21
2.4 A diplomások számának várható alakulása a hazai felsőoktatás jelenlegi kibocsátási volumene és szerkezete mellett – nemzetközi összehasonlításban	22
2.5 Néhány tanulság	28
3. A gazdasági fejlődés és a felsőoktatás képzési struktúrája	32
3.1 A felsőfokú végzettségűek gazdasági fejlettségnek megfelelő aránya	34
3.2 A képzési létszám és szerkezet javasolható aránya	37
3.2.1 Képzési volumen és vertikális szerkezet – A részvételi arányok alapján	37
3.2.2 A felsőoktatási képzés volumene és vertikális szerkezete – A beiskolázási keretszámok a gazdasági fejlettség függvényében	41
3.2.3 A horizontális szerkezet	47
3.3 A nemzetközi összehasonlítás alapján ajánlható beiskolázási keretszám	53
4. Befejezésül	56
5. Felhasznált irodalom	57
Summary	59

1. Bevezetés

Ennek a tanulmánynak¹ az a célja, hogy a hazai felsőoktatás képzési szerkezetének alakításához, s a szakirány szerinti beiskolázási létszámok meghatározásához szolgáljon információkkal, részint a korábbi hazai prognózisok elemzése, részint nemzetközi összehasonlítások alapján².

A tanulmányban először megvizsgáljuk a 90-es évek közepén készült munkaerő-keresleti prognózist („Munkaerő-kereslet és -kínálat 1995-2010”³) – elemezve az alapjául szolgáló gazdaságfejlődési prognózis helyzetállóságát, majd a munkaerő-szükségleti prognózis felsőoktatásra vonatkozó (2010-ig) szóló előrejelzését vetjük össze a tényszámokkal. Kitérünk röviden a felsőfokú foglalkoztatás változásaira is.

Ezt követően azt elemezzük, hogy a hazai felsőoktatás kiterjedésének következtében hogyan alakul a hazai diplomás munkaerő-kínálat, s hogyan értékelhető ez a kínálat nemzetközi összehasonlításban.

Ezután a gazdasági fejlődés és a felsőoktatás vertikális és horizontális képzési szerkezetének összefüggéseit elemezzük nemzetközi adatok alapján, melynek során igyekszünk feltárni a gazdasági fejlődés nyomán átalakuló szakmaszerkezeti és képzési szintbeli változások a felsőoktatásban.

Az elemzések eredményeiből a beiskolázási keretszámokra igyekszünk következtetéseket és ajánlásokat megfogalmazni.

¹ Az írás a Felsőoktatási és Tudományos tanács részére 2004 novemberében készült tanulmány rövidített és részben átszerkesztett változata.

² Jelen tanulmány több vonatkozásban épít „A felsőfokú képzés és a gazdaság szakemberigényének összehangolási lehetőségei” című (2002 – 2005 futamidejű) – Dr. Kővári György és Dr. Polónyi István által vezetett – OFA pályázat keretében zajló kutatás anyagaira.

³ Timár János – Gállos János (szerk.): Munkaerő-kereslet és -kínálat 1995-2010 Munkaügyi Minisztérium – Világbank EEF Program 1996.

2. A munkaerő-kereslet és kínálat 1995-ös előrejelzése

A 90-es évek közepén készült a „Munkaerő-kereslet és -kínálat 1995-2010” (szerk.: Timár János – Gállos Mihály)⁴ című anyag, amely elsősorban a diplomás munkaerő-szükséglet, s a felsőoktatás fejlesztésére vonatkozóan fogalmazott meg prognózist.

Mint az előszó (amelyet a Munkaügyi Minisztérium valamint a Művelődési és Köznevelési Minisztérium államtitkárai jegyeznek) írja „a dokumentum egyfelől a foglalkoztatáspolitikai és az oktatáspolitikai stratégia mozgásteréről ad tájékoztatást, másfelől irányt mutat a foglalkoztatáspolitikai és az oktatáspolitikai számára, hogy milyen változások szükségesek ahhoz, hogy hatékonyabban szolgálják a társadalmi és gazdasági fejlődést.” (Im. 4. oldal)

A bevezetés – amelyet Timár János írt – már az első mondatában felhívja a figyelmet arra, hogy a fejlett országokban rendkívül fontos szerepe van a távlati prognózisokra épülő stratégiai tervezésnek. (Arra is utal, hogy a Világbank a 90-es évek elején az emberi erőforrások fejlesztését célzó Magyarországnak nyújtott hitelek⁵ keretében – amely a legnagyobb részben a felsőoktatás és az idegen nyelvi képzés fejlesztését szolgálta – támogatást nyújtott a távlati munkaerő-prognózisok kidolgozása feltételrendszerének kidolgozására is⁶.) (Im. 5. oldal). „A prognosztizálás célja a 2010-ig várható munkaerő-kereslet és -kínálat nemek, életkor, képzettségi szintek és szakirányok, illetve foglalkozások szerinti létszámának és struktúrájának előrebecslése, és ennek alapján a szakképzés korszerűsítésének oktatáspolitikai, valamint a munkapiaci egyensúlyt erősítő foglalkoztatáspolitikai stratégiának a megalapozása volt.” (Im.: 5. oldal)

A bevezetés azzal a mondattal zárul, hogy a „prognosztizálás nem lehet egyszeri feladat, hanem a korábbi módszerek, vizsgálatok és számítások folyamatos ellenőrzését és korrekcióját is magában foglaló, sajátos alkalmazott kutatás szilárd rendszere kell, hogy legyen, amely lehetővé és szükségessé teszi a döntések és a végrehajtás folyamatos hozzáigazítását az újonnan feltárt ismeretekhez és követelményekhez.” (Im. 5. oldal).

Sajnos mindeddig csupán óhaj maradt Timár János ezen mondata. A hosszú távú munkaerő prognosztizálás lényegében egyszeri feladat volt,

⁴ Timár János – Gállos János (szerk.): Munkaerő-kereslet és -kínálat 1995-2010 Munkaügyi Minisztérium – Világbank Emberi Erőforrás Fejlesztési Program 1996

⁵ A 150 millió dollárról szóló kölcsön-megállapodás 1991. IV. 29-én került aláírásra HU-3313.sz. Emberi Erőforrások Fejlesztése Program néven.

⁶ Az ennek megvalósítását szolgáló pályázatot egy „igazi” piacgazdasági ország szakértő-csapata nyerte meg, nevezetesen az a team, amelyik az USA-ban készít kettő-öt évente tizenöt, húsz éves munkaerő-prognózist 250-400 ágazat 4-600 foglalkozási csoportjára.

nem alakult ki folyamatos rendszere, s a prognózis vizsgálatára sem került sor.

Itt arra teszünk kísérletet, hogy a prognózis egy részét, nevezetesen a felsőfokú szakemberigényt és kibocsátást szembesítsük.

2.1 A gazdasági előrejelzés

Mielőtt a felsőfokú szakemberigény bemutatásához foglalnánk, röviden vizsgáljuk meg a prognózis alapját képező gazdaságfejlődési előrebecslés eddigi beválását.

A munkaerő-kereslet és -kínálat 1995-2010 prognózis Hetényi István gazdasági előrejelzésére épített a munkaerő-prognózis kidolgozása során. Hetényi István „A növekedés hosszú távú kilátásai 2010-ig”⁷ című, a tanulmánykötetben található munkája áttekinti a készítés időszakában fellelhető legjelentősebb, Magyarország gazdasági fejlődésének ütemét prognosztizáló tanulmányokat. Ezt követően saját álláspontját úgy foglalja össze, hogy „az összes körülményeket egybevetve, az 1993. évi bázison számítva a GDP évi 3%-os növekedését tartom egy, a további becslések alapjául elfogadható prognózissnak... Prognózisom nem jelent egyenletes évi növekedést. Teljesüléséhez az 1995-1997. évi kisebb növekedést kell elérni.” (Im. 221. oldal) A különböző hipotetikus növekedési ütem-prognózisokat az alábbiak szerint foglalja össze Hetényi:

Hipotetikus éves növekedési ütemek 1994-2005 (%/év)

Megnevezés	Évi növekedési ütem				Index	
	1998/ 1993	2005/ 1998	2005/ 1990	2005/ 1993	2005/ 1990	2005/ 1993
OECD 1981-89. évi üteme szerint	2,4	2,4	0,9	2,4	114	133
1994-től egyenletes évi 3 %	3,0	3,0	1,3	3,0	121	143
Gyorsuló ütem	2,1	3,5	1,3	3,0	121	143
Gyors regenerálódás +OECD ütem	4,5	2,4	1,6	3,3	127	148
Gyors regenerálódás + dinamikus (3%) folytatás	5,0	3,0	2,0	3,8	135	156
Portugál, spanyol 1981-89. évi átlagos ütem szerint	2,6	2,6	1,0	2,6	116	136

Forrás: Im. 228. oldal

⁷ Timár János – Gállos János (szerk) 1996

Tényleges GDP adatok 1993-2002 (előző évi %)

Megnevezés	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Bruttó hazai termék (GDP)	99,4	102,9	101,5	101,3	104,6	104,9	104,2	105,2	103,8	103,3
Belföldi felhasználás	109,9	102,2	96,9	100,6	104,0	107,8	104,0	104,4	101,9	105,1
Ebből: vég-ső fogyasz-tás	105,4	97,7	93,4	96,5	102,3	104,1	104,2	104,5	105,3	107,8
Bruttó felhalmozás	132,3	119,8	108,2	106,7	109,2	113,3	106,9	104,4	94,0	98,0

Forrás: KSH Statisztikai zsebkönyvek

Tényleges éves növekedési ütemek 1994-2005 (%/év)

Megnevezés	Évi növekedési ütem				Index	
	1998/ 1993	2005/ 1998	2005/ 1990 ⁸	2005/ 1993	2005/ 1990	2005/ 1993
1994-től egyenletes évi 3 %	3,0	3,0	1,3	3,0	121	143
Tényleges	2,4	3,8	(1,26)	3,1	(122)	148

Megjegyzés: a 2003-2005 időszakra évi 3 %-os növekedést feltételezve

Forrás: Saját számítás

Ha szembesítjük Hetényi prognózisát a tényekkel, akkor igen jó „találati pontosságot” állapíthatunk meg, hiszen az 1993-2005 időszakra prognosztizált évi 3 %-os növekedési ütem várhatóan 3,1 % körül, a 143 %-os növekedési index várhatóan 148 % körül fog teljesülni⁹.

A gazdaság struktúrájára vonatkozó prognózis szerint:

a.) A felhalmozás racionális szintje 1998 után 22-27 % között mozoghat, a GDP ingadozó növekedési ütemétől függően.

b.) A főbb nemzetgazdasági ágak várható növekedése és a GDP, illetve a foglalkoztatás szerkezete az alábbi táblázatokban foglaltak szerint lehet (lm. 226. oldal)

⁸ GDP az előző évhez képest 1990-1993 között: 1990: 96,5, 1991: 88,1, 1992: 96,9

⁹ Miután jelen írás 2004 végén készül a 2003-2005 időszakra évi 3 %-os növekedést feltételeztünk. (2003-ban a tényleges növekedés 2,9 % volt.)

A növekedés és szerkezeti jellemzői (%)

	Éves növekedési ütem		
	1998/1993	2010/1998	2010/1993
GDP termelés	2,2	3,2	3,0
Ipari termelés (építőiparral)	4,2	3,0	3,2
Mező- és erdőgazdaság	1,5	1,0	1,2
Gazdasági szolgáltatás	2,8	3,1	3,0
Egyéb szolgáltatás	2,0	3,4	3,0
Fogyasztás	1,0	3,4	2,2
Felhalmozás	8,0	4,0	4,8

Forrás: Im.: 236. oldal

Szerkezeti jellemzők %-ban

	1993	1998	2010
GDP szerkezete alapján			
Ipar	32		32
Mezőgazdaság	6		4
Szolgáltatás	62		64
Felhalmozási ráta	20	25	26-27
A foglalkoztatás szerkezete			
Ipar	33		28-30
Mezőgazdaság	9		5
Szolgáltatás	58		64-67

Forrás: Im.: 236. oldal

Eddig a tényadatok a következőképpen alakultak:

Az előrejelzett és a tényadatok %-ban

	1993	2001 tény	2003 tény	2010 prognózis
GDP szerkezete alapján				
Ipar, bányászat, építőipar	32	33,0		32
Mezőgazdaság, erdőgazdálkodás	6	4,2		4
Szolgáltatás	62	62,8		64
Felhalmozási ráta	20			26-27
A foglalkoztatás szerkezete				
Ipar	33	34,2	33,3	28-30
Mezőgazdaság	9	6,2	5,5	5
Szolgáltatás	58	59,6	61,3	64-67

Forrás: 2001-es tényadatok Magyar Statisztikai Zsebkönyv KSH 2001 alapján, a 2003-as adatok forrás A magyarországi munkaerőpiac 2004 OFA 2004

A gazdasági növekedést igen pontosan sikerült előrebecsülni. A szerkezeti változások tekintetében is azt állapíthatjuk meg, hogy a 2010-es prognózis elég jó találati aránnyal teljesülni fog.

Tehát a munkaerő-keresletet, – kínálatot előreszámító prognózist megalapozó gazdaságfejlődési előrejelzés igen pontos volt –, s a gazdaság szerkezetének előrebecslése is megfelel a tendenciáknak. (Tegyük hozzá hogy ez annál inkább figyelemre méltó, mivel az előrejelzés egy igen bizonytalan időszakban készült)¹⁰.

2.2 A felsőfokú szakemberigény és kibocsátás

Jelen tanulmányban nem elemezzük végig a munkaerő-kereslet prognosztizálásának lépéseit, csak utalunk rá, hogy az először az ágazati struktúra, majd a foglalkozási struktúra előrebecslését végzi el. (Ez az ágazati becslés mellett nemzetközi összehasonlításokra és szakértői becslésekre épül.) Ezt követően a foglalkozási struktúra mérleg-prognózist készíti el. (Im. 37-65. old.)

A számítások alapján az anyag meghatározza a felsőoktatás iránti igényt fő szakcsoportonként és felsőoktatási képzési szintenként.

A felsőoktatás iránti igény (ezer fő) 1995-2001

	Műszaki	Mezőgazdasági	Eü.i	Pedagógus	Jogi	Gazdasági	Ált. és egyéb	Összesen
Szakfőiskola ¹¹	46,0	5,0	17,0	17,0	5,0	61,0	34,0	185,0
Főiskola	11,0	1,7	10,7	3,2	5,4	28,2	-2,9	57,3
Egyetem	31,0	1,4	35,0	61,9	12,3	34,7	30,4	206,7
Felsőfok együtt	88,0	8,1	62,7	82,1	22,7	123,9	61,5	449,0

Forrás: Timár János – Gállos János (szerk.) 1996 63. oldal

¹⁰ Ez annál is inkább figyelemre méltó, mivel az oktatás tervezőinek ellenzői leggyakrabban azzal az ellenérvvel szoktak fellépni, hogy lehetetlen a gazdaság fejlődésének előrebecslése. Úgy tűnik ugyanakkor, hogy Hetényi Istvánnak (és tegyük hozzá, hogy több, itt most be nem mutatott más szakembernek ill. kollektívának) a 90-es évek elején, a rendszerváltást követő gazdasági struktúraváltás és a privatizáció kellős közepén egy igen pontos gazdasági előrebecslést sikerült készíteni.

Nyilvánvalóan arról van szó, hogy az ellenzők a szocializmussal szembeni ellenérzéseiket a tervezésre vetítik rá.

¹¹ A szakfőiskolai szint megegyezik a későbbiekben AIFSZ-nek (akkreditált iskolarendszerű felsőfokú szakképzésnek) nevezett szinttel, (amelyet legújabban csak FSZ-nek, azaz felsőfokú szakképzésnek neveznek).

A statisztikai adatok alapján már az első pillantásra látszik, hogy ezt jelentősen meg fogja haladni a kibocsátás 2010-ig. Az évente felsőfokú végzettséget szerzők száma 1990 óta megkétszereződött, s 2002-ben meghaladta az évi 50 ezer főt¹².

Tanév	Felsőfokú szakképzettséget szerzett			
	Akkreditált iskolai rendszerű felsőfokú szakképzettséget szerzett	Egyetemi vagy főiskolai szinten oklevelet szerzett	Szakirányú továbbképzésben oklevelet szerzett	PhD, DLA
Nappali- és felnőttoktatásban, az összes tagozaton				
1980	-	26 863	1 548	-
1990	-	24 103	1 879	-
2000	673	46 978	11 515	717
2002	1887	50 505	8 889	983
Nappali oktatásban, a nappali tagozaton				
1980	-	14 859	-	-
1990	-	15 963	-	-
2000	554	29 843	472	470
2002	1744	30 785	135	595

Forrás: OM Oktatási Évkönyvek

Az 1995-2002 között kibocsátott diplomások száma mintegy 320 ezer fő – ami ha figyelembe vesszük az átfedéseket, tehát a kétdiplomásokat – akkor is azt jelenti, hogy mintegy 300 ezer új diplomás lépett ezen időszak alatt a munkaerőpiacra. Ez a prognózis 2010-ig szóló diplomás igényének kétharmada.

Tanév	Nappali- és felnőttoktatásban, az összes tagozaton egyetemi vagy főiskolai szinten oklevelet szerzett
1995	26 237
1996	31 310
1997	36 790
1998	38 609
1999	42 351
2000	46 978
2001	47 436
2002	50 505
1995-2002	320 216

¹² Az „új diplomások” száma ennél valamivel kisebb, ugyanis az évente egyetemi, vagy főiskolai oklevelet szerzettek közül – a szakirányú továbbképzéseseken túl – mintegy 8-10 % aki második oklevelet szerez. Tehát pl. 2002-ben az 50,5 ezer diplomásból kb. 5 ezer már rendelkezik egy oklevéllel. Tehát a munkaerőpiacra új diplomásként lépők száma mintegy 45 ezer fő, amihez hozzá lehet számítani még az AIFSZ végzettségűek felét (mert a másik fele lényegében azonnal továbbtanul).

Ha figyelembe vesszük, hogy 2002-ben már évi 50 ezer fő volt a kibocsátottak száma, s azt is, hogy ez a szám még tovább fog növekedni, hiszen az elmúlt években is tovább növekedett a beiskolázási keretszám, akkor 2010-ig még további mintegy 500 ezer új diplomás kibocsátása várható. Ez azt jelenti, hogy kb. 60 %-kal több új diplomás lép ki a munkaerőpiacra az időszak alatt, mint amennyit az igényprognózis szükségletként előrejelzett.

De nem egyszerűen csak volumen problémát lehet látni. A képzési szerkezet torzulásai is jelentős problémákat mutatnak.

Az eddigi kibocsátás valamint a 2010-ig várhatóan kiadásra kerülő diplomák alapján kiszámítható az 1990-2010 közötti felsőoktatási kibocsátás és annak szerkezete is.¹³

A felsőoktatás kibocsátása (ezer fő) 1995-2010

	Műszaki	Mezőgazdasági	Eü.i	Pedagógus	Jogi	Gazdasági	Ált. és egyéb	Összesen
AIFSZ	10,5	5,5	2,4			49,5		67,9
Főiskola	90,9	15,8	32,3	162,8	21,7	96,5	12,9	432,9
Egyetem	66,1	22,0	22,1	76,8	42,3	46,5	91,3	367,2
Felsőfok együtt	167,5	43,3	56,8	239,6	64,0	192,6	104,2	868,0

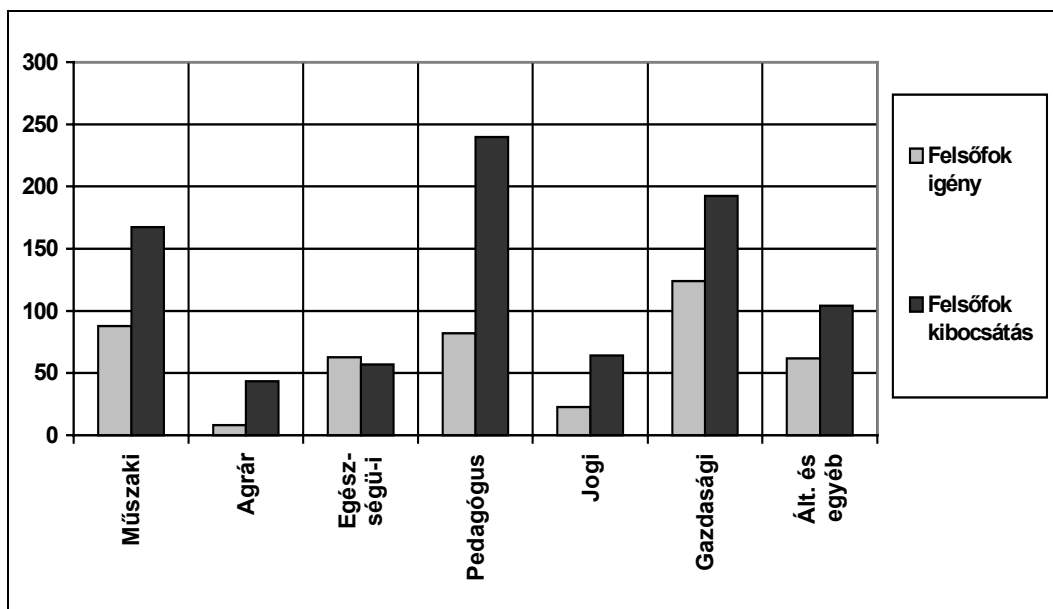
Forrás: saját számítás az OM statisztikák és saját előrebecslés alapján

A két adatsor – az igény és a kibocsátás – összehasonlítása igen tanulságos:

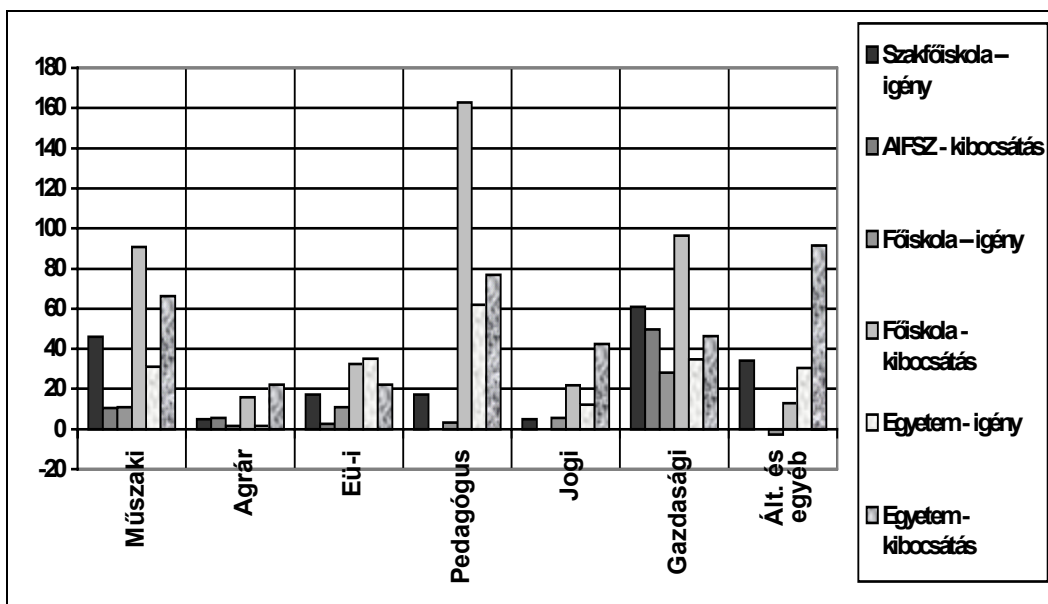
¹³ A kibocsátás előrejelzése során figyelembe vettük az elsős keretszám eddigi alakulását. Az elkövetkező időszak beiskolázásai során a mai keretszámok befagyaszttásával számoltunk. Az évente jogszabályok által meghatározott keretszámok a következők voltak eddig:

Év	Nappali tagozatos	Esti, levelező, távoktatási tagozatos	Összesen	Összesből		
				Egyetemi	Főiskolai	AIFSZ
1997	42000	11000	53000			
1998	42000	9000	51000			
1999	42000	9000	51000			1000
2000	43500	9000	52500			2500
2001	48000	7000	55000	20000	31000	4000
2002	50500	8000	58500	20500	33500	4500
2003	54000	8000	62000	21500	35000	5500
2004	54000	8000	62000	20500	33500	8000
2005	54000	8000	62000	18000	34000	10000

A prognosztizált igény és a várható kibocsátás felsőfokú szakcsoportonként 1995-2010

A prognosztizált igény és a várható kibocsátás felsőfokú szakirányonként és szintenként

**A képzett diplomások¹⁴ és a prognosztizált felsőfokú szakemberigény
1995-2010 (efő)**

KÉPZETT (1995-2010)					IGÉNY (1995-2010)			
AIFSZ	Főiskolai	Egyetemi	Össze- sen		AIFSZ	Főiskolai	Egyetemi	Össze- sen
10,5	90,9	66,1	167,5	Műszaki	46,0	11,0	31,0	88,0
5,5	15,8	22,0	43,3	Mező- gazdasági	5,0	1,7	1,4	8,1
2,4	32,3	22,1	56,8	Egészség- ügyi	17,0	10,7	35,0	62,7
	162,8	76,8	239,6	Pedagógus	17,0	3,2	61,9	82,1
	21,7	42,3	64,0	Jogi	5,0	5,4	12,3	22,7
49,5	96,5	46,5	192,6	Gazd, keresk.-i	61,0	28,2	34,7	123,9
	12,9	91,3	104,2	Ált. és egyéb	34,0	-2,9	30,4	61,5
67,9	432,9	367,2	868,0	Összes	185,0	57,3	206,7	449,0

Forrás: lásd fenti táblázatokat

**A képzett diplomások és a prognosztizált felsőfokú szakemberigény
különbsége (efő ill. %) 1995-2010**

KÉPZETT – IGÉNY (különbség)					KÉPZETT/ IGÉNY (hányados)			
AIFSZ	Főiskolai	Egye- temi	Össze- sen		AIFSZ	Főiskolai	Egyete- mi	Össze- sen
-35,5	79,9	35,1	79,5	Műszaki	23%	826%	213%	190%
0,5	14,1	20,6	35,2	Mező- gazdasági	110%	931%	1570%	535%
-14,6	21,6	-12,9	-5,9	Egészség- ügyi	14%	302%	63%	91%
-17,0	159,6	14,9	157,5	Pedagógus	0%	5088%	124%	292%
-5,0	16,3	30,0	41,3	Jogi	0%	401%	344%	282%
-11,5	68,3	11,8	68,7	Gazd, keresk.-i	81%	342%	134%	155%
-34,0	15,8	60,9	42,7	Ált. és egyéb	0%	-445%	300%	169%
-117,1	375,7	160,5	419,0	Összes	37%	756%	178%	193%

¹⁴ Nem vettük figyelembe a meglévő diplomás állományt. A 2010-ben még valószínűleg aktív, de 1995 előtt végzett diplomások száma mintegy 250 ezer főre becsülhető. A bemutatott számítás tehát ennyivel alulbecsli a túlképzést.

Az eltérések a következőkben foglalhatók össze:

- a kibocsátás közel kétszerese a gazdaság prognosztizált szükségletének (193 %);
- az egészségügyi szakcsoporton kívül, lényegében valamennyi szakmai kategóriában túlképzés tapasztalható, a posztszekunder képzések kivételével,
- különösen jelentős a túlképzés a főiskolai képzés vonatkozásában a pedagógiai szakon,
- jelentős túlképzés tapasztalható az agrár szakokon
- de már olyan szakokon is számottevő a prognosztizált szükségletet meghaladó kibocsátás, mint a jogi, vagy a főiskolai műszaki és gazdasági szakok.

Ismételten hangsúlyozni kell, hogy napjainkban (tehát félidőben) kezdi elérni a kibocsátás a prognosztizált felsőfokú szakemberigényt **teljes 15 évre** prognosztizált teljes mértékét, – ami egyre növekvő túlképzést fog a következő években várhatóan eredményezni.

Jelen tanulmány kereteit meghaladja, mind a túlképzés már ma, vagy hosszabb távon jelentkező jeleinek, és következményeinek a feltárása, illetve elemzése. De alighanem egyre sürgetőbb olyan kutatási programok indítása, amely a diplomások foglalkoztatási viszonyait mélyebben elemzi (keresetek, foglalkoztatottság, önfoglalkoztatottság, munkanélküliség, horizontális és vertikális kongruencia, stb.).

2.3 A felsőfokú foglalkoztatás változásai

A prognózishoz képest tapasztalható jelentős többlet diplomás kibocsátással, s ezen diplomások foglalkoztatásával kapcsolatban felmerülhet az az érv, hogy a rendszerváltást követő gazdasági változás nyomán, a kibontakozó új gazdaságban megváltozott számos foglalkozás szakképzettségi igénye. Azaz a kialakuló új gazdaság jelentősen több diplomást igényel, – s így a prognózis kiinduló feltételei megváltoztak. Az egyes foglalkozások szakképzettségi igényének vizsgálata igen részletes és nagy apparátust igénylő kutatásokkal elemezhető. Ilyen vizsgálatok hiányában csak nagyléptékű elemzések végezhetők. Az alábbiakban – a népszámlálási adatok felhasználásával – egy rövid elemzés keretében igyekszünk arról képet alkotni, hogy a diplomás foglalkoztatás hogyan változott 1980-1990 és 1990-2001 között, majd egy kis nemzetközi kitekintéssel a hazai bérstruktúra és a foglalkoztatás sajátosságai alapján néhány további tanulságot igyekszünk megfogalmazni.

2.3.1 Diplomások a foglalkozási főcsoportokban

Ha összevetjük a diplomások foglalkoztatási főcsoportok szerinti elhelyezkedésének változását, – tehát azt, hogy az egyes foglalkoztatási főcsoportokban mennyivel változott a diplomások száma az elmúlt népszámlálás adataihoz viszonyítva – azt állapíthatjuk meg, hogy mind 1980 és 1990 között, mind 1990 és 2001 között alapvetően a „felsőfokú képzettség önálló alkalmazását igénylő foglalkozásúak”, és az „egyéb, felső- vagy középfokú képzettséget igénylő foglalkozásúak” főcsoportjaiban növekedett a diplomások létszáma. Ebben valószínűleg semmi meglepő nincs. Ha a kiemelt foglalkozási csoportokat is megvizsgáljuk akkor azt láthatjuk, hogy az előzőben a növekedés alapvetően a szakképzett pedagógus és az egészségügyi foglalkozásúak, az utóbbiban pedig a gazdasági, pénzügyi ügyintéző csoportokban következett be.

A diplomások aránya az egyes foglalkozási főcsoportokban

Foglalkozási főcsoport,	1980	1990	2001
	Az egyetemi, főiskolai végzettség aránya		
Törvényhozók, igazgatási, gazdasági vezetők	32,1%	44,9%	45,9%
Felsőfokú képzettség önálló alkalmazását igénylő foglalkozásúak	67,4%	78,4%	84,1%
Egyéb, felső- vagy középfokú képzettséget igénylő foglalkozásúak	5,7%	8,1%	15,3%
Irodai és ügyviteli (ügyfélforgalmi) jellegű foglalkozásúak	1,3%	1,6%	6,5%
Szolgáltatási jellegű foglalkozásúak	0,3%	1,7%	3,9%
Mezőgazdasági és erdőgazdálkodási foglalkozásúak	0,2%	1,1%	4,1%
Ipari és építőipari foglalkozásúak	0,3%	0,7%	1,1%
Gépkezelők, összeszerelők, járművezetők	0,2%	0,6%	0,6%
Szakképzettséget nem igénylő (egyszerű) foglalkozásúak	0,1%	0,2%	0,5%
Fegyveres szervek foglalkozásaiban dolgozók		24,5%	28,6%
Összesen	8,1%	12,3%	18,3%

**A diplomások létszámának változása abszolút számokban
1980-1990, és 1990-2001 között**

Foglalkozási főcsoport	1990-1980	2001-1990
Törvényhozók, igazgatási, gazdasági vezetők	43 577	-16 786
Felsőfokú képzettség önálló alkalmazását igénylő foglalkozásúak	44 167	76 728
Egyéb, felső- vagy középfokú képzettséget igénylő foglalkozásúak	12 938	42 716
Irodai és ügyviteli (üggyélforgalmi) jellegű foglalkozásúak	-258	9 164
Szolgáltatási jellegű foglalkozásúak	5 490	15 752
Mezőgazdasági és erdőgazdálkodási foglalkozásúak	1 317	2 735
Ipari és építőipari foglalkozásúak	4 538	-274
Gépkezelők, összeszerelők, járművezetők	2 177	-889
Szakképzettséget nem igénylő (egyszerű) foglalkozásúak	388	183
Fegyveres szervek foglalkozásaiban dolgozók	28 282	-8 339
Összesen	122 517	120 990

Az előző főcsoportoktól elmarad, de viszonylag jelentős a diplomások számának növekedése az irodai, ügyviteli foglalkozásúak valamint a szolgáltatási jellegű foglalkozásúak között, – (ez utóbbiaknál alapvetően a kereskedelmi és a nem anyagi jellegű szolgáltatások foglalkozásaiban).

Bár a „törvényhozók, igazgatási, gazdasági vezetők” foglalkozási főcsoportban a 90-es évek után csökkent a foglalkoztatott diplomások száma ugyanakkor igen jelentős strukturális változást lehet itt észlelni. Nevezetesen, hogy a „kisszervezetek vezetői” csoportban igen jelentősen megnövekedett a diplomások száma az elmúlt 10 évben.

A diplomások számának változása az egyes foglalkozási főcsoportokon belül

Foglalkozási főcsoport, kiemelt foglalkozási csoport	1990-1980		2001-1990	
Törvényhozók, igazgatási, gazdasági vezetők				
Törvényhozó, országos igazgatási, érdekképv. vezető	-2 476	-1,7%	-331	-0,3%
Területi, helyi önkorm., közig., igazságszolg. érdek-képviselési vezető	-32	0,0%	1 103	0,9%
Gazdasági, költségvetési szervezet vezetője	46 085	32,3%	-46 576	-38,5%
Kisszervezet vezetője	0	0,0%	29 018	24,0%
Együtt	43 577	30,6%	-16 786	-13,9%
Felsőfokú képzettség önálló alkalmazását igénylő				
Műszaki és természettudományi foglalkozású	-1 098	-0,8%	13 127	10,8%
Egészségügyi foglalkozású	1 330	0,9%	18 154	15,0%
Szociális foglalkozású	0	0,0%	3 986	3,3%
Szakképzett pedagógus	35 285	24,7%	32 377	26,8%
Gazdasági, jogi és társadalomtudományi foglalk.	18 012	12,6%	3 349	2,8%
Kulturális, művészeti és vallási foglalkozású	859	0,6%	3 795	3,1%
Egyéb magasan képzett ügyintéző	-10 221	-7,2%	1 940	1,6%
Együtt	44 167	31,0%	76 728	63,4%
Egyéb, felső- vagy középfokú képzettséget igénylő				
Technikus és hasonló műszaki foglalkozású	2 166	1,5%	1 608	1,3%
Egészségügyi foglalkozású	2 862	2,0%	-267	-0,2%
Szociális és munkaerőpiaci szolgáltatási foglalkozású	0	0,0%	3 147	2,6%
Pedagógus foglalkozású	684	0,5%	-849	-0,7%
Igazságszolgáltatási, élet- és vagyonv. ügyintéző	92	0,1%	3 516	2,9%
Gazdasági, pénzügyi ügyintéző	7 004	4,9%	28 247	23,3%
Kulturális, művészeti, és vallási foglalkozású	130	0,1%	5 357	4,4%
Egyéb ügyintéző	0	0,0%	1 957	1,6%
Együtt	12 938	9,1%	42 716	35,3%
Irodai és ügyviteli (ügyfélforgalmi) jellegű foglalk.	0	0,0%		
Irodai jellegű foglalkozású	-617	-0,4%	7 786	6,4%
Ügyviteli (ügyfélforgalmi) jellegű foglalkozású	359	0,3%	1 378	1,1%
Együtt	-258	-0,2%	9 164	7,6%
Szolgáltatási jellegű foglalkozásúak				
Kereskedelmi, vendéglátóipari foglalkozású	4 626	3,2%	9 318	7,7%
Közlekedési, postai és hírközlési foglalkozású	79	0,1%	1 215	1,0%
Nem anyagi jellegű szolgáltatási foglalkozású	785	0,6%	5 219	4,3%
Együtt	5 490	3,8%	15 752	13,0%
Mezőgazdasági és erdőgazdálkodási foglalkozásúak	1 317	0,9%	2 735	2,3%
Ipari és építőipari foglalkozásúak	4 538	3,2%	-274	-0,2%
Gépkezelők, összeszerelők, járművezetők	2 177	1,5%	-889	-0,7%
Szakképzettséget nem igénylő (egyszerű) foglalk.	388	0,3%	183	0,2%
Fegyveres szervek foglalkozásaiban dolgozók	28 282	19,8% ¹⁵	-8 339	-6,9%
Összesen	142 616	100,0%	120 990	100,0%

¹⁵ A fegyveres testületek diplomásainak növekedése 1980-hoz képest abból adódik, hogy korábban ez az adat hiányzott.

2.3.2 A bérstruktúra és a foglalkoztatottság néhány jellemzője

A nemzetközi összehasonlításban az utóbbi időben különösen a hazai bérstruktúrának a fejlett országoktól eltérő szélsőséges különbségei tűntek fel. A 25-64 éves főiskolai és egyetemi végzettségű férfiak és nők például nálunk, 2001-ben, több mint kétszeresét keresték, mint a középfokon végzettek, míg az OECD országokban a kereseti különbségek mindössze 7-50 százalék (Dánia, illetve Portugália) között szóródtak. Ez megerősítheti azt a feltételezésünket, hogy a diplomások hazai bérének átlagosnál gyorsabb növekedésében szerepet játszik a „bér-felzárkózási asszimetria”. Ez alatt azt értjük, hogy az átlagos termelékenység növekedésénél gyorsabban növekszik a diplomások bére, s lassabban az alacsonyabb végzettségűek bére. Ennek okai között olyan tényezők játszanak alapvető szerepet, mint a diplomások (és azon belül a vezető menedzserek, vezető államigazgatási alkalmazottak, országgyűlési képviselők stb.) magasabb érdekérvényesítő képessége, illetve az alacsonyabb végzettségűek alacsonyabb védettsége, (a termelékenység növekedéstől messze elmaradó minimálbér növekedés) stb.

Ennek következtében az átlagos termelékenység növekedésénél gyorsabban nő a diplomások, s lassabban az alacsonyabb végzettségűek munkabére. Ez a jelenség nagyban hozzájárul ahhoz, hogy a diplomások esetében az egyéni megtérülési ráta igen magas, – amit a felsőoktatás kiterjedésének folytatásához indokként szoktak sokan említeni.

A 25-64 éves népesség végzettség szerinti relatív keresete Magyarországon és az európai OECD országokban (%)¹⁶

	Középfoknál alacsonyabb végzettségűek relatív jövedelme	Felsőfokú végzettségűek relatív jövedelme
Nők		
Olaszország	61	115
Dánia	90	123
Svédország	88	126
Belgium	83	133
Norvégia	84	137
Írország	58	140
Németország	74	141
Finnország	99	145
Franciaország	80	145
Hollandia	73	146
Svájc	75	154
Csehország	72	170
Portugália	63	170
Magyarország	77	179
Egy Királyság	70	183
Férfiak		
Belgium	93	128
Írország	78	130
Dánia	86	131
Norvégia	85	136
Svédország	87	138
Olaszország	54	138
Svájc	82	141
Hollandia	88	142
Németország	81	143
Egy. Királyság	72	147
Franciaország	88	159
Finnország	93	167
Csehország	75	178
Portugália	60	180
Magyarország	81	252

A hazai felsőfokú végzettségűek munkanélkülisége igen kedvező képet mutat. Ez nemzetközi összehasonlításban is így van, – a hazai diplomás munkanélküliség a fejlett országok között a legalacsonyabb szinten van. Ugyanakkor más a helyzet a gazdasági aktivitás tekintetében. A magyar diplomások gazdasági aktivitása ugyanis a fejlett országok között a legalacsonyabbak között van. Ha a két adatot együtt vizsgáljuk, akkor azt állapíthatjuk meg, hogy a magyar diplomások munkapiaci részvétele a fejlett országok között viszonylag alacsony arányú.

¹⁶ OECD i.m. 165 old.

A 25-64 éves népesség gazdasági aktivitása végzettség szerint Magyarországon és az európai OECD országok átlagában 2001-ben (%)¹⁷

		Nők		
		Középfoknál alacsonyabb végzettségű	Felső középfokú végzettségű	Felsőfokú végzettségű
Magyarország	Gazdasági aktivitás	35	67	79
	Munkanélküliség	7,6	4,2	1,3
OECD ország átlag	Gazdasági aktivitás	50	70	83
	Munkanélküliség	9,4	6,4	3,5
		Férfiak		
Magyarország	Gazdasági aktivitás	50	83	89
	Munkanélküliség	12,5	4,8	1,1
OECD ország átlag	Gazdasági aktivitás	77	88	93
	Munkanélküliség	8,9	4,8	2,8

A képzettség szerinti foglalkoztatottság arányai közötti jelentős különbség, ami elég egyértelműen a túlképzésre mutat rá. A nemzetközi átlagnál egyébként is alacsonyabb hazai foglalkoztatottság az iskolázottság csökkenésével még inkább csökken. Ez alátámasztja azt a nézetünket, hogy a diplomások számának növekedése az alacsonyabb végzettségűeket kiszorítja a foglalkoztatásból.

2.3.3 A diplomás foglalkoztatás jellemzői

Ha össze szeretnénk foglalni egy ilyen rövid összehasonlításban a diplomások foglalkoztatásának változásában megfigyelhető jelenségeket, a következőket lehetne kiemelni:

- Növekszik a szolgáltatásokban és a közszférában – (oktatás, egészségügy, szociális ellátás, kultúra) foglalkoztatott diplomások száma
- A szellemi foglalkozásúak között növekszik a felsőfokúak aránya, s egyre inkább kiszorulnak a középfokú végzettségűek ezekből a foglalkozásokból,
- Növekszik a kisvállalkozási szférában és az önfoglalkoztatóként dolgozó diplomások száma

¹⁷ OECD i.m. 150, 151 old.

- Növekszik a képzettségi szintjüknel alacsonyabb igényű munkakörökben foglalkoztatott diplomások száma
- Nemzetközi összehasonlításban alacsony a hazai diplomások munkapiaci részvétele
- Egyre inkább kitapintható a kiszorítási hatás – azaz az alacsonyabb végzettségűek kiszorulása a munkapiacról a diplomások túlkínálata nyomán

Persze egy ilyen vizsgálatot az egyes foglalkozások munkatartalmának elemzése alapozhatna meg, – azonban egy ilyen kutatás igen drága és időigényes, – (módszertani és egyéb más problémáiról nem is beszélve). De a legnagyobb baj a diplomások foglalkoztatási jellemzőinek vizsgálatával, hogy nem igazán kíváncsi rá senki. Hiszen olyan kérdéseket vet fel, amelyről nem szívesen szeret hallani az oktatáspolitikai.

2.4 A diplomások számának várható alakulása a hazai felsőoktatás jelenlegi kibocsátási volumene és szerkezete mellett – nemzetközi összehasonlításban

Ebben a részben azt elemezzük, hogy a hazai felsőoktatás kiterjedésének következtében hogyan alakul a hazai diplomás munkaerő-kínálat, s hogyan értékelhető ez a kínálat nemzetközi összehasonlításban.

1990 és 2003 között a nappali tagozatos hallgatólétszám közel háromszorosra, a részdíjs hallgatólétszám pedig hatszorosára, az összhallgatólétszám pedig közel négyszeresére növekedett. A 100 ezer lakosra jutó hallgatólétszám¹⁸ így 2003-ben kicsivel több, mint 3200, ami az OECD országok hasonló adataival egybe vetve igen előkelő helyet jelent.

¹⁸ Átszámított hallgatólétszámmal számolva (amelyben a nappali létszámhoz a részdíjs létszám felét vettük számításba)

A felsőoktatási hallgatólétszám 1990-2003

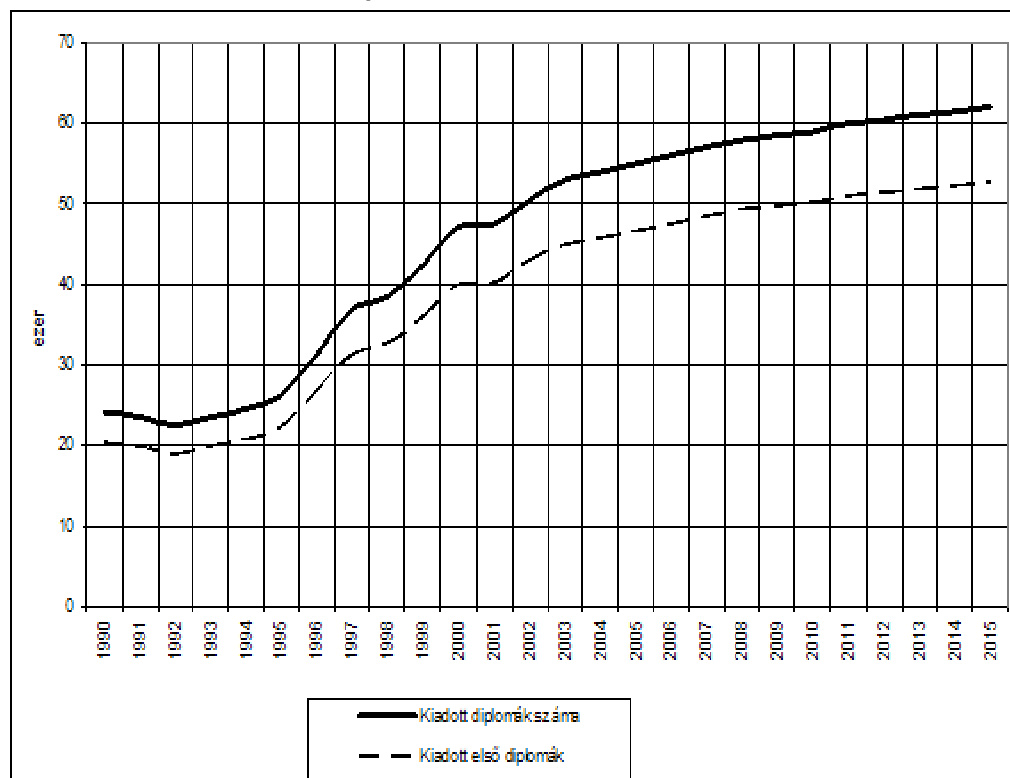
	Nappali tagozatos hallgatólétszám (efő)		Esti levelező, távoktatási tagozatos hallgató (efő)		Összes hallgató (efő)	
1990	76601	100%	31775	100%	108376	100%
1991	83191	109%	31499	99%	114690	106%
1992	92382	121%	33492	105%	125874	116%
1993	105240	137%	39320	124%	144560	133%
1994	118847	155%	51093	161%	169940	157%
1995	132997	174%	62589	197%	195586	180%
1996	145843	190%	69272	218%	215115	198%
1997	156904	205%	97789	308%	254693	235%
1998	168183	220%	111214	350%	279397	258%
1999	177654	232%	128048	403%	305702	282%
2000	183876	240%	143413	451%	327289	302%
2001	192974	252%	156327	492%	349301	322%
2002	203379	266%	178181	561%	381560	352%
2003	217095	283%	192477	606%	409572	378%

Forrás: Statisztikai tájékoztató Oktatási kézikönyvek OM

A képzés tömegesedése természetesen magával hozza a kibocsátás tömegesedését is, – bár nyilvánvalóan némi késéssel, s még jelentősebb késéssel jelentkezik a diplomások kumulált létszámának növekedése a népességben belül.

A népszámlálások adatai alapján nyomon követhetjük a diplomások számának és arányának alakulását a foglalkoztatottak között. Az adatok tanulsága szerint az elmúlt húsz évben a diplomások foglalkoztatottakon belüli aránya tíz évente 50 %-kal növekedett, – s az 1980-as 8,1 %-ról 2001-re 18,3 %-ra emelkedett.

Az évente kiadott diplomák számának alakulása 1991-2015¹⁹

A diplomások várható számának és munkapiaci arányának a meghatározásához meg kell becsülnünk a felsőoktatás várható kibocsátását. Először érdemes rövid visszpillantást tenni a 90-es évek végére, – a tömegesedés kezdetére. 1990 és 2000 között 340 ezer diplomát adtak ki. Az adatokból jól látszik, hogy a felsőoktatás tömegesedése a kibocsátáson csak 1996-tól kezdődően észlelhető.

¹⁹ OM, adatai alapján

A kiadott diplomák száma 1990-2000											
1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	Össze- sen 1990- 2000
24,1	23,6	22,4	23,6	24,5	26,2	31,3	36,8	38,6	42,4	47,0	340,6 ebből első diploma 235
Várhatóan kiadásra kerülő diplomák száma 2001-2010											
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Össze- sen 2001- 2010
	47,4	50,5	51,5- 53,0	52,5- 55,5	53,0- 57,5	53,0- 59,0	53,0- 59,5	53,0- 60,0	53,0- 60,0	53,0- 60,0	527,5- 562,5 ebből első diploma 400
Várhatóan kiadásra kerülő diplomák száma 2011-2015											
						2011	2012	2013	2014	2015	Össze- sen 2011- 2015
						60	60	60	60	60	300 ebből első diploma 220

Az előző fejezetben már nagyjából megbecsültük a diplomások számának várható alakulását. Itt igyekeztünk pontosabb számítást adni, amelynek eredményeként megállapítható, hogy 2001 és 2010 között várhatóan 530-560 ezer diplomát adnak ki, 2010 és 2015 között pedig további 300 ezret.

A diplomás foglalkoztatottak számának meghatározásához meg kell becsülni a várhatóan nyugdíjba vonuló diplomások számát is. 2001 és 2010 között várhatóan 1130 ezer fő vonul nyugdíjba, akik között mintegy 125 ezer fő (11%) lesz diplomás. 2011 és 2015 között 570-580 ezer fő megy várhatóan nyugdíjba, akik közül (14 %) mintegy 80 fő diplomás lesz. Ha figyelembe vesszük az új diplomások várható aktivitását és munkanélküliségét – (az ezzel kapcsolatos adatokat majd később látjuk) – akkor kiszámítható az elkövetkező időszakban a diplomás foglalkoztatottak száma és aránya.

A diplomások aránya a foglalkoztatottak között Magyarországon (1980-2015)

Év	Foglalkoztatottak	Ebből diplomás	Diplomások aránya
1980	5066	412	8,1%
1990	4525	555	12,3%
2001	3690	676	18,3%
2010	3700-4000	955	24-26%
2015	3700-4000	1100	28-30 %

Saját számítás az 1980, 1990, 2001 évi népszámlálási adatok alapján, 2010, 2015 saját becslés.

Az adatok tehát azt mutatják, hogy a 2000-es évektől felgyorsul a diplomás népesség számának növekedése, – ekkortól válik érzékelhetővé a tömeges felsőoktatás kibocsátása. Magyarországon 2010-ben nagyjából minden negyedik, 2015-ben pedig majdnem minden harmadik munkavállaló diplomás lesz.

A nemzetközi összehasonlítás miatt érdemes a 25-64 éves népességen belüli diplomás arányt is kiszámítani. Ez az arány 2010-ben mintegy 25 % lesz, 2015-ben pedig kb. 28 %. Érdemes egy rövid kitekintést tenni, hogy ez a hazai arány mit jelent nemzetközi összehasonlításban.

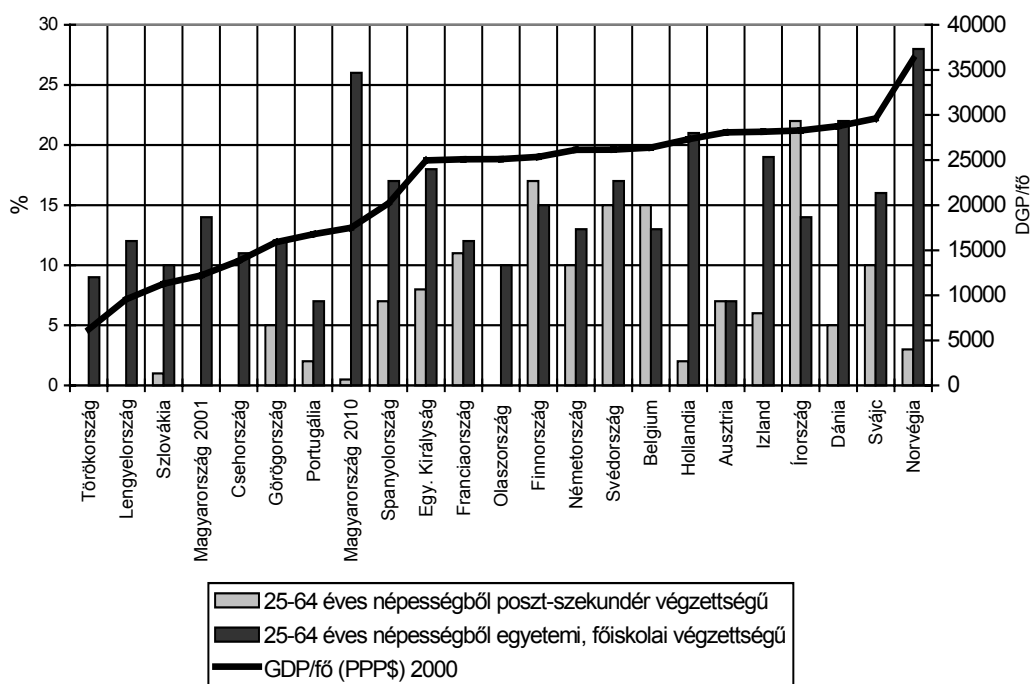
A felsőfokú végzettségűek aránya a népességen belül (2001)

	Posztszekundér	Egyetem, főiskola	Együtt	GDP/fő (PPP\$)
	25-64	25-64	25-64	2000
Írország	22	14	36	28285
Svédország	15	17	32	26161
Finnország	17	15	32	25357
Norvégia	3	28	31	36242
Belgium	15	13	28	26392
Dánia	5	22	27	28755
Egy. Királyság	8	18	26	24964
Svájc	10	16	26	29617
Izland	6	19	25	28143
Spanyolország	7	17	24	20195
Hollandia	2	21	23	27316
Németország	10	13	23	26139
Franciaország	11	12	23	25090
Görögország	5	12	17	15885
Magyarország		14	14	12204
Ausztria	7	7	14	28070
Lengyelország		12	12	9547
Csehország		11	11	13806
Szlovákia	1	10	11	11278
Olaszország		10	10	25095
Törökország		9	9	6211
Portugália	2	7	9	16780
Ország átlag	8	15	23	

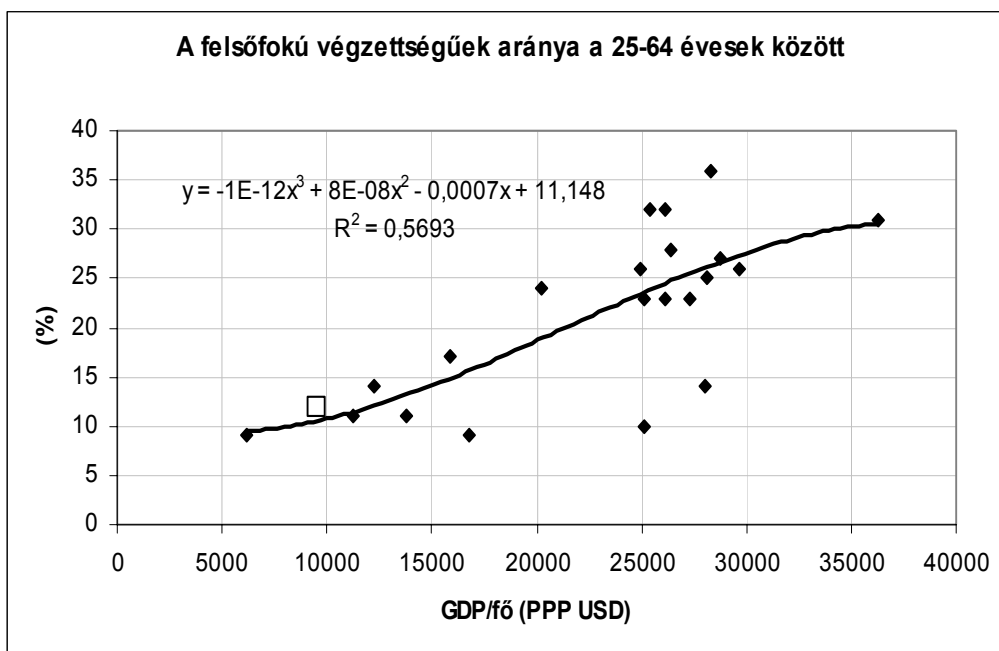
Forrás: Education at a Glance 2003 OECD Paris 2003

OECD összehasonlításban vizsgálva a 25-64 éves népességen belüli 14 %-os diplomás arányt egyáltalán nem rossz „eredmény”, ha azt tekintjük, hogy olyan országokban mint Olaszország vagy Ausztria hasonló vagy kisebb az arány. Más oldalról a 2010-es 25 %-kal a táblázat első harmadába kerülünk, – pedig gazdasági fejlettségünk még akkor is igen jelentősen le lesz maradva az ott található országokétól.

A diplomások aránya a 25-64 éves népesség %-ában (2001)

Amennyiben vizsgáljuk az OECD országok esetében a gazdasági fejlettség (amelyet a ppp\$-ban mért egy főre jutó GDP-vel mértünk) és a 25-64 éves népességből diplomával rendelkezők arányának kapcsolatát (a 2001-es adatok alapján), akkor viszonylag erős pozitív korrelációt találunk (+0,7215). Ha a gazdasági fejlettség és a különböző szintű felsőfokú végzettségek közötti kapcsolatot elemezzük, akkor a fejlettség magasabb korrelációt mutat a posztsekundér végzettséggel rendelkezők aránya között (+0,5402), mint „hagyományos” (egyetemi, főiskolai) diplomások arányával (+0,4807). Az ábra jól mutatja, hogy 2010-ben Magyarország messze a „trend felett” fog diplomással rendelkezni, miközben azon belül messze a „trend alatt” fog posztsekundér diplomával bírni.

A nagyobb négyzetek: Magyarország 2001-ben 2010-ben és 2015-ben.

2.5 Néhány tanulság

A gazdasági fejlettségünk – mégoly lendületes fejlődése ellenére – is jelentősen elmarad a fejlett európai országokétól, ami többek között azzal a következménnyel is jár, hogy a gazdaság diplomás munkaerő-szükséglete szerényebb azokénál, s így a felsőoktatás átbecsátókéességét is ennek megfelelően kellene alakítani. A jelenlegi képzési volumen 2010-ig nagyjából kétszer annyi diplomás szakember kínálatot eredményez, mint a korábban prognosztizált kereslet. Ennek hatásait jelenleg nem lehet előrelátni, – s ilyen irányú vizsgálatok nem is zajlanak.

Sokak szerint ez kedvező a gazdaságra és a társadalomra, hiszen a magasan kvalifikált munkaerő nagy kínálata előmozdítja a gazdaság fejlődését, s a társadalom is csak nyer a több magasan művelt emberrel.

Más vélemények szerint viszont a felsőfokú kibocsátás meghaladja a gazdaság diplomás szükségletét, ezért ezek a szakemberek egyre inkább képzettségüket nem igénylő munkakörökben dolgoznak, (kiszorítva onnan az alacsonyabb végzettségűeket), s így képzettségük nem hasznosul, ismereteik elfelejtődnek, s a képzésük ráfordításai kidobott pénznek bizonyulnak. Ráadásul ezek az emberek aligha elégedettek sorsukkal, ami nyil-

vánvalóan növeli elégedetlenségüket, s társadalmi feszültséget szít, s növelheti például a diplomások kivándorlását.

A vélemények egyik pólusán az áll, hogy a felsőoktatás iránti keresletet a munkaerőpiac jelzései irányítják, s a felsőoktatásba törekvő fiatalok racionálisan döntenek továbbtanulásukat illetően. Hozzá kell tenni, hogy még ezen nézetek képviselői is elismerik, hogy hiányoznak azok az információk, (a pályakezdők elhelyezkedéséről, a munkaerőpiac prognosztizált keresletéről, a felsőoktatási intézmények minőségéről, rangsoráról) amelyek ezt a döntést csakugyan valamennyire racionálissá tennék.

Más vélemények szerint viszont a felsőoktatás kiterjedésének számos nem gazdasági mozgatóereje van. Ilyen például a kereslet oldalán a posztszocialista országokra jellemző gyors középosztályosodás, amelynek erőterében minden feltörekvő réteg gyermeke felsőoktatásában látja társadalmi státuszának megemelési lehetőségét. Ráadásul a nagypolitikai választási harc áldozatává vált oktatáspolitikai tandíj eltörlésével, s a diákhitel bevezetésével olcsóvá és alacsony kockázatúvá tette a felsőoktatást, ami a kereslet mesterségesen magas szintjét indukálja. Ugyancsak a posztszocialista országok oktatáspolitikai gyermekbetegsége a „felzárkózási demagógia”, amely a felsőoktatás kiterjesztésétől reméli az Európához való felzárkózást, – (közben nem észrevéve azt, hogy a szocializmus időszakában is ezen országokat a hasonló fejlettségű piacgazdaságoknál magasabb iskolázottság jellemezte, a gazdaság fejlődése mégis messze lemaradt). Ráadásul a kiszélesedett felsőoktatás iránti kereslet a felsőoktatási intézmények torz kínálatával szembesül. Ugyanis nincs tényleges felsőoktatási piac (azaz a vevő, a felsőoktatásba törekvő egyén kereslete nem szelektálja, nem kényszeríti a szolgáltatók kínálatát), s nincs felsőoktatásirányítás (azaz az oktatásirányítás a felsőoktatási lobby érdekeit érvényesíti, az irányításból kiszorult, vagy közömbösen távol marad a felhasználói szféra). Ennek következtében a felsőoktatási kínálat az egyes intézményi szabad kapacitások, s eltérő intézményi és ágazati érdekeltségek nyomán fejlődik, s igen jelentős torzulásokat mutat a gazdaság tényleges szakmberszükségletének szerkezetéhez vagy a nemzetközi gyakorlatban kialakult képzési struktúrához viszonyítva.

Az oktatásirányítás az oktatás gazdasági prognózisokra épülő stratégiai tervezését kommunisztikus maradványnak, vagy megvalósíthatatlan utópiának tekinti. Jellemző, hogy a CSEFT tanulmányok között egyetlen egy sem foglalkozott a gazdaság felsőfokú szakmberszükségletével, sem hazai gazdasági elemzésekre építkezve, sem nemzetközi összehasonlításokra építve. Egyedül egy demográfiai elemzés készült el, de a kibocsátás elemzése mind a meglévő vizsgálatokra (FIDÉV) építve, mind a foglalkoztatás elemzésére, vagy hosszabb távú prognózisok készítésével elmaradt. Egyetlen szféra stratégiai fejlesztési terve sem készül a felvevő piac jelenlegi és várható jövőbeli helyzetének elemzése nélkül, – csak a felsőoktatásé. Tegyük hozzá, hogy a hazai felsőoktatás minőségének elemzése, az

OECD IALS vizsgálatának eredményeinek elemzése, tanulságainak megfogalmazása is kívül esett eddig az FTT és a minisztérium látókörén.

Kérdés, hogy az oktatáspolitikai, s annak szereplői, pl. az FTT komolyan eleget akar-e tenni feladatának azaz **„figyelemmel kíséri és elemzi a felsőoktatás és a társadalom kapcsolatát, különösen a munkaerőpiac felsőfokú szakember-igényét. Javaslatot tesz az államilag támogatott hallgatói létszámkeret képzési területek és képzési szintek közötti elosztásának elveire és szempontjaira. Állást foglal a felsőoktatás és a munkaerőpiac kapcsolatával összefüggő oktatáspolitikai kérdésekben, prognózisokat készít a felsőoktatásnak a várható munkaerőpiaci változásokról”**²⁰?

Ha ennek a feladatnak eleget akar tenni az FTT, akkor túl kell lépnie azon az eddigi szemléleten, hogy önmagát szakértői testületnek tekintve, tényleges kutatások és elemzések nélkül, tagjai ad hoc véleményére építve dönt ilyen kérdésekben. A megalapozott döntésekhez **rendszeresen** szükség van:

- a felsőfokú végzettségűek munkaerőpiaci helyzetét elemző kutatásokra, (a pályakezdők esetében pl. a FIDÉV vizsgálatokra, de a diplomás munkaerő foglalkoztatásának általános elemzésére is, pl. a foglalkoztatás és a foglalkozások elemzésére),
- munkaerőpiaci prognózisokra,
- nemzetközi összehasonlító vizsgálatokra.

Ennek magvalósítása azt igényli, hogy vagy az FTT, vagy a minisztérium rendelkezzen olyan stratégiai elemző és tervező részleggel és/vagy háttérintézettel (és/vagy projekttel), amely

- **rendszeres elemzéseket végez a diplomások foglalkoztatási jellemzőinek, a gazdaság diplomás munkaköreinek, a pályakezdők munkaerőpiaci illeszkedésének, foglalkoztatásának vizsgálatára,**
- **rendszeres nemzetközi összehasonlító elemzések készítése a felsőoktatási képzési szerkezetről, s a felsőfokú munkaerő-kínálatról,**
- **rendszeresen hosszú távú (gördülő) felsőfokú munkaerő-szükségleti prognózisokat készít – (s rendszeres szembesítése a végzettek nyomon követésének tapasztalataival)**

²⁰ Új felsőoktatási törvénytervezet 117§ (3)

A jelenleg érvényben lévő felsőoktatási törvény is hasonlókat ír elő: 76. § (2) Az FTT az oktatási miniszter tanácsadó testületeként

d) munkaerőpiaci előrejelzések, az elhelyezési statisztikai adatok és a felsőoktatásba jelentkezők szakterületi megoszlása alapján készített szakterületi prioritásokat véleményezi és állást foglal a hallgatói létszám középtávú fejlesztésének elveiről;

Ezek a feladatok nem oldhatók meg az FTT tagok, vagy a szakbizottsági tagok alkalomszerű tanulmányaival, s külső szakértők alkalomszerinti felfelkérésével sem. **Magyarul a minisztériumnak és/vagy az FTT-nek ki kell alakítania a felsőoktatás irányításának, elemzésének és tervezésének professzionális rendszerét.**

3. A gazdasági fejlődés és a felsőoktatás képzési struktúrája

A következőkben nemzetközi összehasonlítások alapján igyekszünk a felsőoktatási képzési szerkezetre nézve megállapításokat megfogalmazni. Megközelítésünk Jánosy Ferenc modelljének továbbgondolására épül. A felsőoktatási képzés szerkezetének megítélése során abból kell kiindulni, hogy a gazdaság és a (felső)oktatás olyan kapcsolatrendszerben áll, amelynek lényege, hogy a gazdasági fejlettség meghatározott szintjei meghatározott foglalkozási és így meghatározott szakképzettségi szerkezetet igényelnek. Leegyszerűsítve tehát arról van szó, hogy az egyes országok a gazdasági fejlődésük hasonló szakaszában hasonló munkahelyi, foglalkoztatási és így meghatározott szakképzettségi szerkezeti jellemzőket mutatnak²¹. Természetesen a természeti adottságok, az éghajlat, a geopoliti-

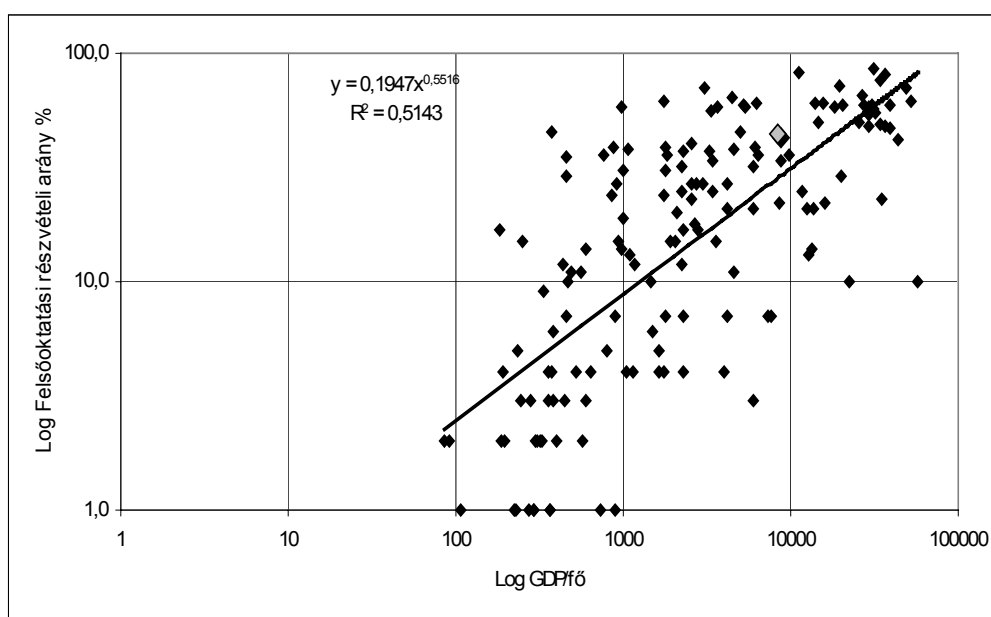
²¹ Az oktatás és gazdaság összefüggéseinek a munkaerő-megközelítés alapján történő magyarázatának fontos része a munkaerő-struktúra változási trendjeinek megismerése. Ezen a területen a hazai oktatás-gazdaságtan egyik kiemelkedő kutatója Révész András (1921-2000) volt.. Munkájának kiinduló hipotézise – összhangban Jánosy gazdaságfejlődési felfogásával -, hogy közvetlen összefüggést tételezett fel az egyes országok gazdasági fejlettsége (illetve az azt kifejező egy főre jutó GDP) és a munkaerő bizonyos metszetek mentén mutatózó összetétele között. A független változó az egy lakosra jutó bruttó hazai termék (GDP/fő). A GDP/fő trendvonala alkotja a függvények ábrázolása és elemzése során az abszcisszatengely skálaértékeit. A függvényalakba rendezett részarány-értéksorok olvasható és értelmezhető ábrákat adnak. Az értéksorok lefutása Révész András véleménye szerint a következőképpen értelmezhető: A munkaerő-struktúrák egyes elemeinek alakulására egyszerre hatnak különös és általános tényezők. A *különös* tényezők, a természeti adottságok, az éghajlat, a geopolitikai helyzet, a történelmi múlt, a nemzetközi munkamegosztás, a hagyományok, a felhalmozott anyagi és szellemi vagyon és tapasztalatok differenciáló hatást gyakorolnak. Ezek idézik elő az *"itt több, ott kevesebb"* jelenséget. Az *általános* ható tényezők, a gépesítés, az automatizálás, az informatikai eszközök terjedése, az információ- és a tőkeáramlás korlátatlansága, a közlekedés felgyorsulása, a nemzeti határok nyitottsága, az eszközök és eljárások gyors terjedése pedig azonos irányba hatnak. Ezek a *"növekszik -- stagnál -- csökken"* jelenségekhez kapcsolódnak.

Ha a különös és az általános tényezőket el akarjuk választani egymástól, és elsősorban az utóbbiakról kívánunk információkat kapni, akkor az *"itt kevesebb, ott több"* helyett a dinamikára, a *gazdasági fejlődéssel együtt járó növekedés és csökkenés* jelenségeire kell koncentrálni. A tapasztalatok azt mutatják, hogy az általánosan érvényesülő tényezők régióktól, sőt a társadalmi-gazdasági rendszertől függetlenül analóg módon hatottak, illetve hatnak. Ennélfogva a görbék lefutása többé-kevésbé hasonló, a növekedés és csökkenés jelenségei mintegy párhuzamosan jelennek meg, általánosítható szabályszerűségekként jelentkeznek. Lásd erről: Révész András: Munkaerő-struktúrák nemzetközi összehasonlítása és előrejelzése 2010-re. In: Munkaerő-kereslet és -kínálat 1995-2010, I-II. kötet (Szerk.: Gálos János, Szakmai vezető: Tímár János), Munkaügyi Minisztérium – Világbank Emberierőforrás Fejlesztési Program, 1996. I. kötet 240-326 valamint Révész András: Munkaerő-struktúrák és változásai a XX. század második felében. Elemzés és előrebecslés grafikus eljárással Kézirat Budapest 1998 június.

tikai helyzet, a történelmi múlt, a nemzetközi munkamegosztás, a hagyományok, a felhalmozott anyagi és szellemi vagyon és tapasztalatok különbségeket is eredményeznek az egyes országok fejlődésében, azonban az általánosan ható tényezők, a technikai fejlődés, az információ- és a tőkeáramlás korlátatlansága, az eszközök és eljárások gyors terjedése a fejlődés hasonló tendenciáit eredményezi.

Például a felsőoktatási részvételi hányad és a gazdasági fejlettség (GDP/fő ppp\$-ban) között jól érzékelhető együttmozgást tapasztalunk.

A felsőoktatási részvétel és a gazdasági fejlettség (GDP/fő) kapcsolata 1996

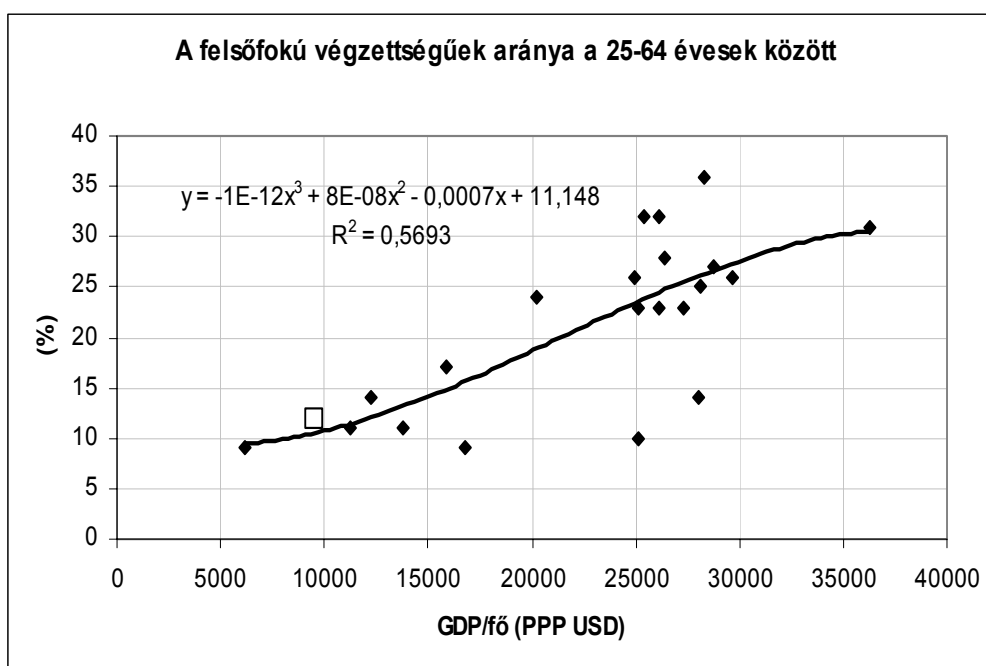
Adatok forrása: UNESCO

Fontos hangsúlyozni, hogy ez nem azt jelenti, hogy a felsőoktatási részvétel „okozza” a gazdasági fejlettséget – hanem arról van szó, hogy a gazdasági fejlettség egy adott szintjén a felsőoktatási részvételnek – mint sok-sok más gazdasági, társadalmi jelenségnek – van egy „releváns” szintje.

Az itt következő elemzésben a felsőoktatás strukturális jellemzőit ezzel a módszerrel vizsgáljuk.

3.1 A felsőfokú végzettségűek gazdasági fejlettségnek megfelelő aránya

Korábban már láttuk a felsőfokú végzettségűek (25-64 éves népesség belüli) arányának alakulását az OECD országokban, s ennek összefüggését a gazdasági fejlettséggel. Ezt az összefüggést egy másik diagrammal is szemléltethetjük, amely egyben arra is alkalmas, hogy összefüggést keressünk a két tényező között.

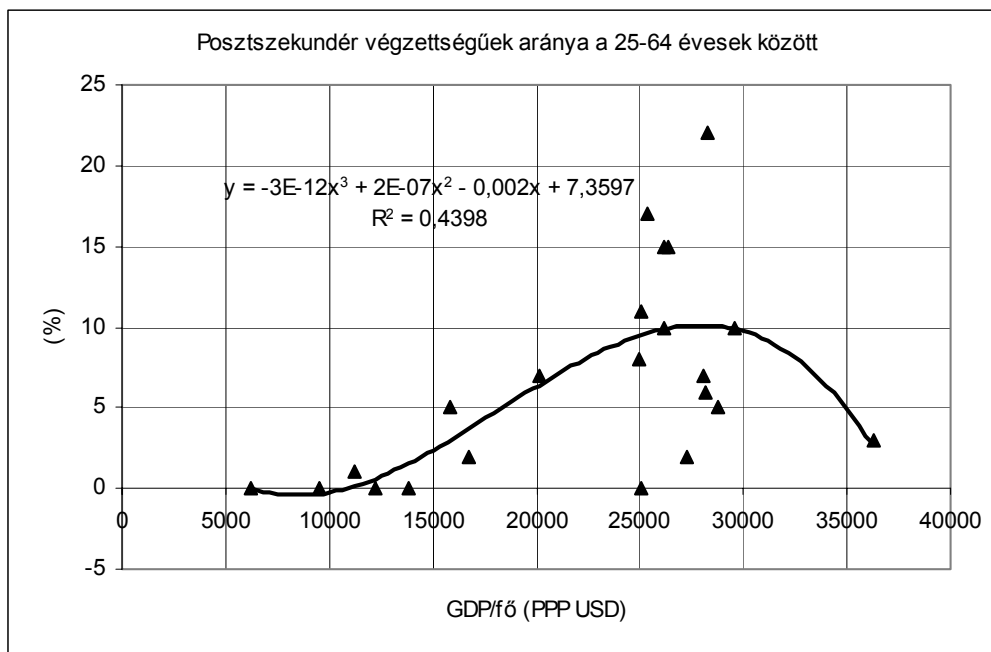

A fenti ábra az egy főre jutó GDP függvényében mutatja a 25-64 éves népességben belül a diplomások arányát. (A diagrammon minden pont egy-egy országot jelent, az üres négyszög jelzi Magyarország adatait.)

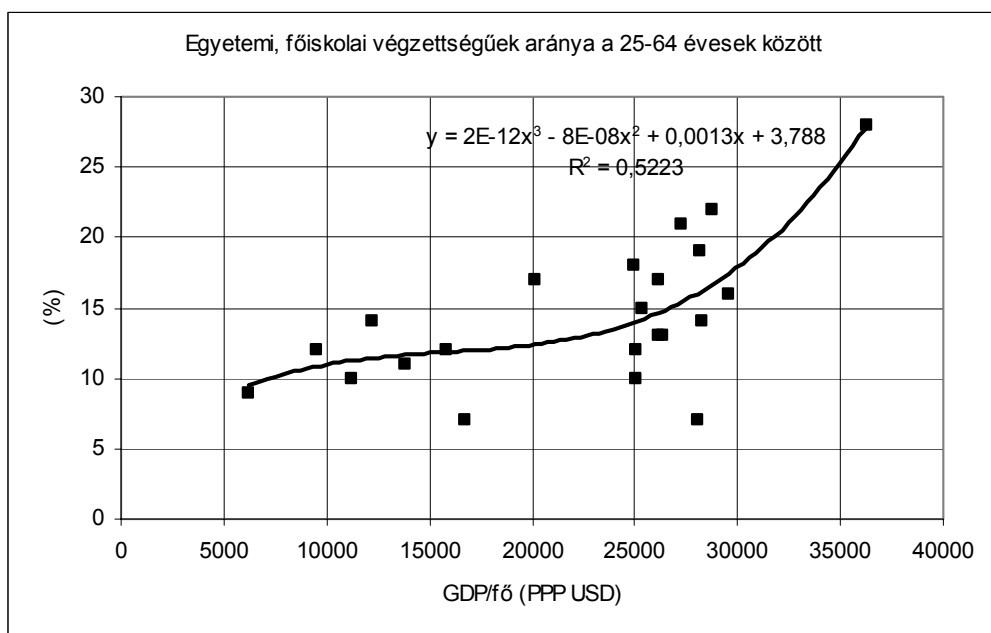
	Posztsekundér végzettségűek aránya a 25-64 éves népességben (2001)	Egyetemi, főiskolai végzettségűek aránya a 25-64 éves népességben (2001)	Együtt	GDP/fő (PPP USD) 2000
Írország	22	14	36	28285
Svédország	15	17	32	26161
Finnország	17	15	32	25357
Norvégia	3	28	31	36242
Belgium	15	13	28	26392
Dánia	5	22	27	28755
Egy. Királyság	8	18	26	24964
Svájc	10	16	26	29617
Izland	6	19	25	28143
Spanyolország	7	17	24	20195
Hollandia	2	21	23	27316
Németország	10	13	23	26139
Franciaország	11	12	23	25090
Görögország	5	12	17	15885
Magyarország	0	14	14	12204
Ausztria	7	7	14	28070
Lengyelország	0	12	12	9547
Csehország	0	11	11	13806
Szlovákia	1	10	11	11278
Olaszország	0	10	10	25095
Törökország	0	9	9	6211
Portugália	2	7	9	16780
Ország átlag	8	15	23	

Az összefüggés alapján a 2000-es magyar egy főre jutó vásárló paritásos számított GDP alapján 12,7 % adódik ki, a 2004-es adat (13300 PPP USD/fő) alapján pedig 13,6 %. Ez azt jelenti, hogy 2000-2001-ben mintegy 10 %-os többlet volt a felsőfokú végzettségűekben.

Ha a posztsekundér végzettséggel rendelkezők 25-64 éves népességben belüli arányát vizsgáljuk, akkor a magyar 2000-2001-es fejlettségi szinten 7,4 % (a 2004-es szinten 9,1 %) kellene legyen az arány – ami 2004-ben nem volt 0,5 % sem.

Az egyetemi, főiskolai végzettségűek aránya Magyarországon 2001-ben 14 % volt, ugyanakkor a gazdasági fejlettségünknek 11,4 % „illene”.

A fentiek alapján a 2000-es évek elején a posztsekundér képzettséggel rendelkező 25-64 éves népesség tekintetében, mintegy 7-9 %-os lemaradásban, az egyetemi, főiskolai diplomások tekintetében pedig mintegy 3-4 %-os túlképzésben voltunk (a népesség arányában számítva). A diplomások kibocsátásának – már korábban bemutatott – rohamos növekedése miatt²² ez utóbbi, azaz az egyetemi és főiskolai diplomások száma, és túlkínálata jelentősen növekszik.

3.2 A képzési létszám és szerkezet javasolható aránya

Az alábbiakban a felsőoktatás különböző nemzetközi adatbázisain és jellemzőin végzett elemzések alapján elemezzük a hazai felsőoktatás szerkezetét.

3.2.1 Képzési volumen és vertikális szerkezet – A részvételi arányok alapján

Az UNESCO adatai²³ az OECD-től eltérő aggregációban adják meg a felsőoktatási hallgatók ISCED szerinti megoszlását ((1) Education, (2) Humanities, (3) Law and social sciences, (4) Natural sciences engineering & agriculture, (5) Medical sciences). Az UNESCO adatainak az is előnye, hogy azonnal kiszámítható az egyes szakok hallgatóinak korosztályi részvételi hányada. Hátránya viszont, hogy viszonylag régi (1996-os) adatokat mutat be.

Az adatokból 76 olyan ország adataival lehet számításokat végezni, amelyekre minden adat rendelkezésre áll. (Az eredeti adatbázisban 190 ország szerepel, azonban valamennyi adat csak 76 ország esetében áll rendelkezésre.)

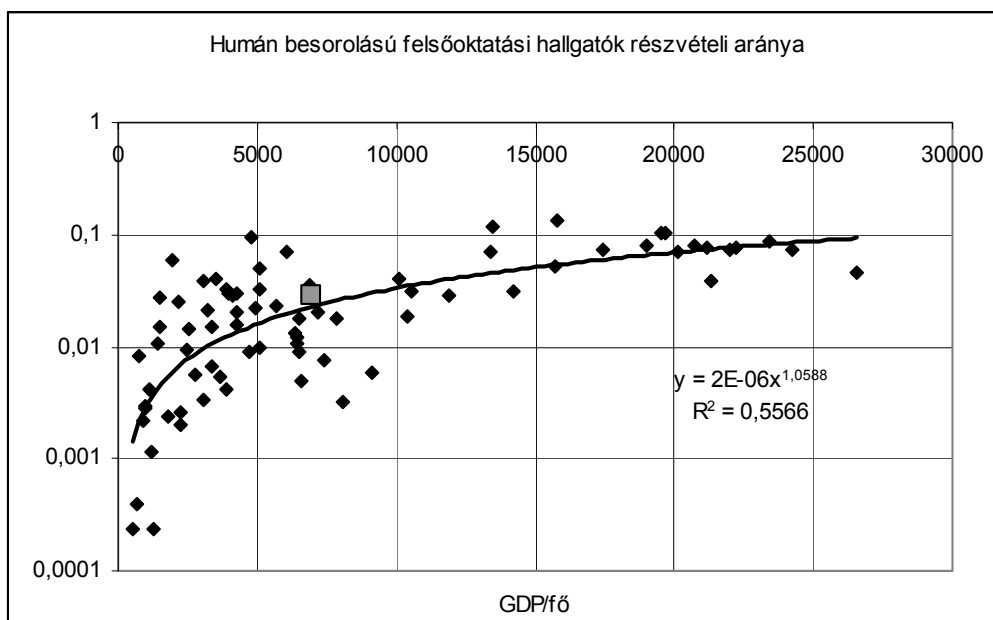
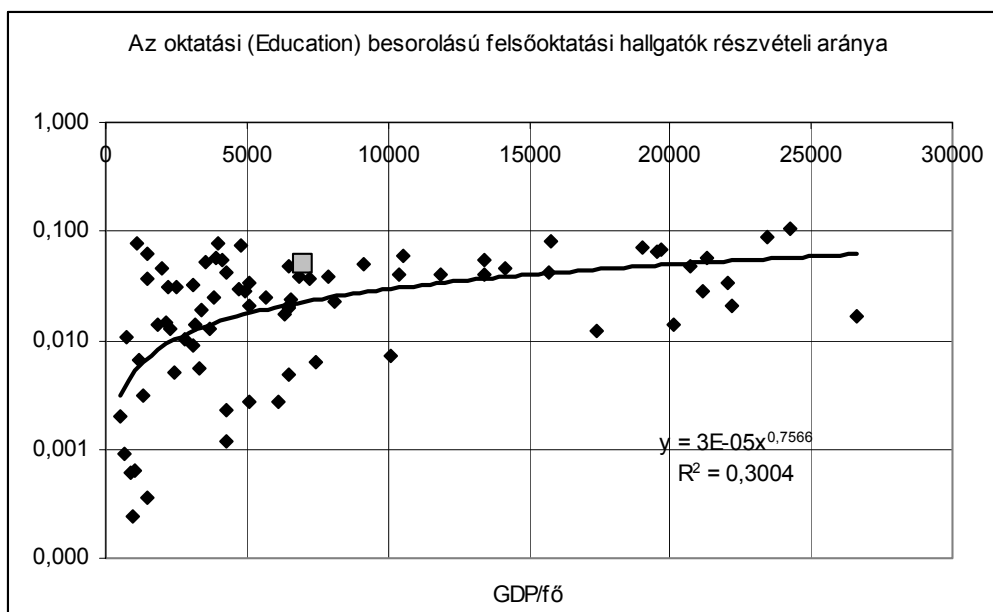
	Az adott szakcsoport hallgatói részvételi arányának korrelációja az egy főre jutó GDP-hez képes
(1) Education,	0,438423
(2) Humanities,	0,727133
(3) Law and social sciences,	0,782456
(4) Natural sciences engineering & agriculture,	0,596792
(5) Medical sciences).	0,727719

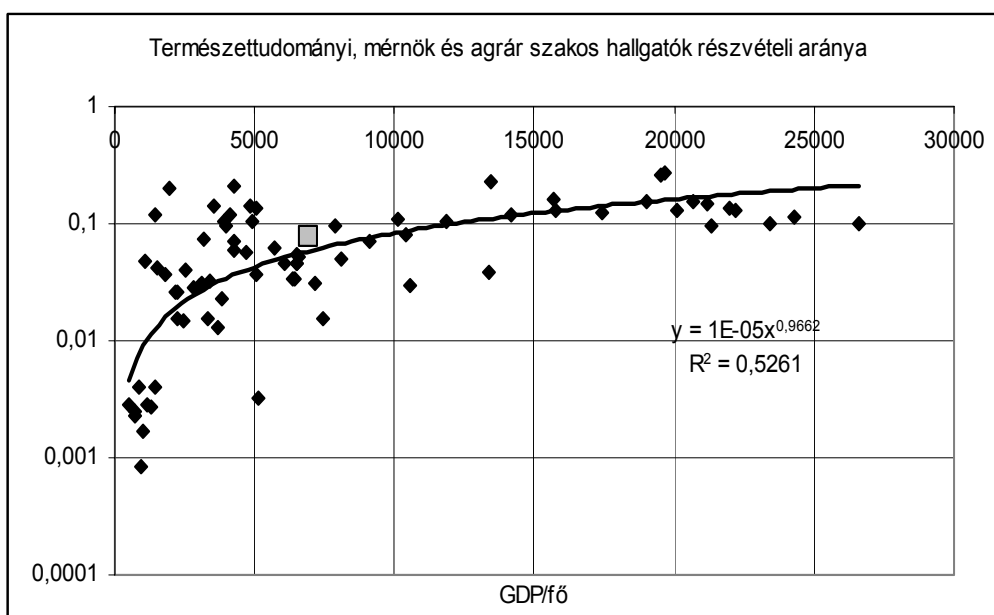
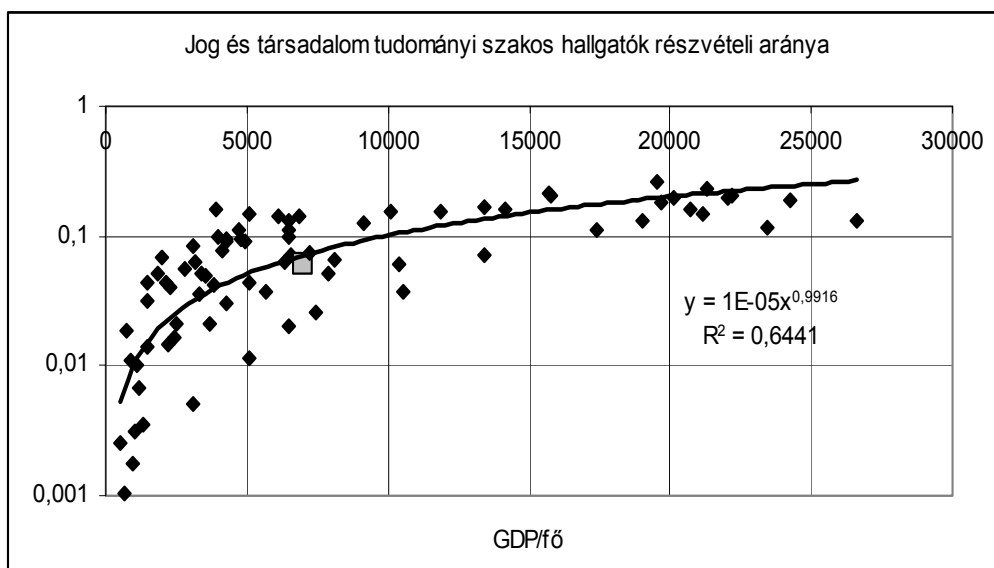
²² Ne felejtjük el, hogy a felsőoktatás kiterjedése kb. 1993-tól vált érzékelhetővé, s emiatt a diplomások kibocsátás a 90-es évek második felétől kezd rohamossá válni.

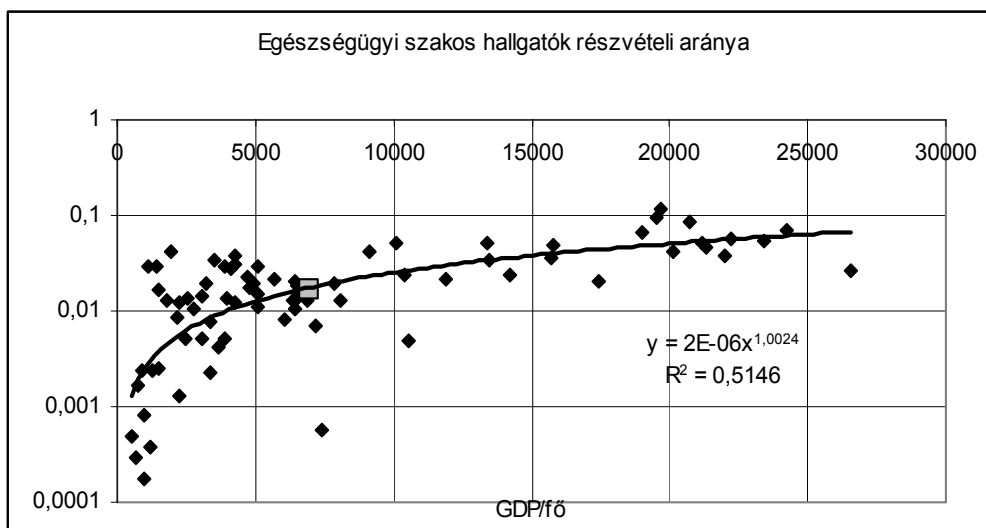
²³ <http://www.unesco.org/education/information/wer/htmlENG/tablesmenu.htm>

Az egyes szakcsoportokban meghatározható a gazdasági fejlettség és a részvételi arány közötti együttfutás képlete.

A felsőoktatási hallgatók szakcsoport szerinti részvételi aránya és a gazdasági fejlettség

A fentiek alapján meghatározott – a gazdasági fejlettség és az egyes felsőoktatási szakcsoportok korosztályi részvételi aránya között felállítható – összefüggések segítségével kiszámíthatóak a hazai felsőoktatásra ajánlható arányok.

A tényleges és a nemzetközi trendek alapján számított hallgatómegoszlás szakcsoportok szerint – korosztályi arányok

	2001 tény		2001 számított korosztályi arányok
(1) Education,	57452	17,8%	3,5%
(2) Humanities,	32422	10,1%	4,6%
(3) Law and social sciences,	140237	43,5%	12,1%
(4) Natural sciences engineering & agriculture,	76186	23,6%	9,5%
(5) Medical sciences).	16172	5,0%	2,7%
	322469	43,6%	32,4%

Megjegyzés: védelem nélkül

A tényleges és a nemzetközi trendek alapján számított hallgatómegoszlás szakcsoportok szerint –

	2001 tény		2001 számított
(1) Education,	57452	17,8%	10,8%
(2) Humanities,	32422	10,1%	14,2%
(3) Law and social sciences,	140237	43,5%	37,3%
(4) Natural sciences engineering & agriculture,	76186	23,6%	29,3%
(5) Medical sciences).	16172	5,0%	8,3%
		100,0 %	100,0 %

A számítás alapján egyértelmű, hogy részint gazdasági fejlettségünkhöz képest a hazai felsőoktatás hallgatólétszáma jelentősen nagyobb, részint képzési szerkezete több vonatkozásban torz, az oktatás valamint a jog és társadalomtudományi szakcsoportban jelentős túlképzés tapasztalható.

3.2.2 A felsőoktatási képzés volumene és vertikális szerkezete – A beiskolázási keretszámok a gazdasági fejlettség függvényében

Az OECD országok adatai alapján összefüggés kereshető a felsőoktatási részvétel – illetve itt a végzősök korosztályi aránya – és a gazdasági fejlettség között. A felsőoktatás három képzési szintjét vizsgáljuk a gazdasági fejlettséggel összefüggésben: a posztszekundér képzést, a felsőoktatási (alap – azaz első diplomaszerezésre irányuló) képzést és a doktori képzést.

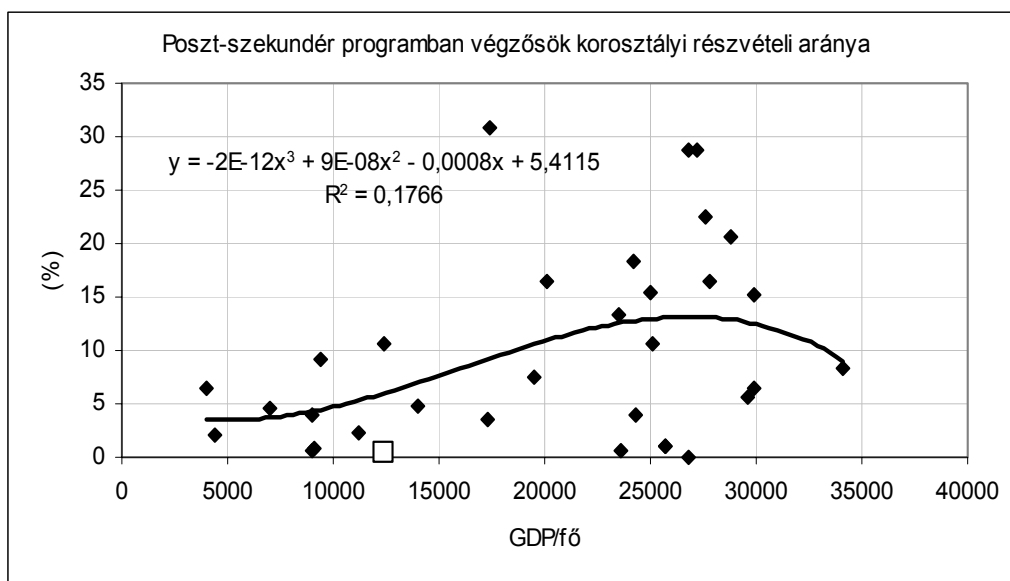
A posztszekundér képzés esetében a gazdasági fejlettség és az itt végzősök korosztályi aránya között egy nem túl erős, de pozitív korreláció van (0,3874). A viszonylag alacsony korreláció ellenére meghatározható a két tényező között egy összefüggés.

A felsőoktatási végzősök korosztályi arányai a fejlett országokban²⁴

	Poszt-szekundér programok	3-4 éves felsőoktatási programok	5-6 éves programok	Nagyon hosszú (6 évnél hosszabb) programok	Doktori programok	GDP/fő (2000-ben)
China	6,4	3,3	0,0	0,0	0,0	3976
Paraguay	2,0	5,3	0,0	0,0	0,0	4426
Turkey	4,5	9,3	0,0	0,0	0,2	6974
Mexico	0,6	13,7	0,0	0,0	0,0	9023
Uruguay	4,0	1,7	2,5	2,7	1,5	9035
Poland	0,9	19,7	14,6	0,0	0,0	9051
Chile	9,1	9,3	11,1	1,2	0,8	9417
Slovak Republic	2,2	5,5	15,8	0,0	0,5	11243
Argentina	10,6	0,0	7,2	0,0	0,2	12377
Hungary	0,4	19,1	10,3	0,0	0,6	12416
Czech Republic	4,8	5,9	8,7	0,0	0,6	13991
Portugal	3,5	31,7	0,0	0,0	1,0	17290
Korea	30,8	27,5	0,6	0,0	0,7	17380
Spain	7,5	12,6	15,8	0,0	0,5	19472
New Zealand	16,4	31,8	6,6	0,7	0,8	20070
United Kingdom	13,3	33,6	2,2	0,1	1,3	23509
Italy	0,6	0,9	15,5	0,0	0,4	23626
France	18,3	30,6	5,7	0,9	1,2	24223
Sweden	3,9	27,8	1,3	0,0	2,5	24277
Finland	15,4	20,4	18,4	0,0	1,9	24996
Germany	10,7	5,3	11,5	0,0	2,0	25103
Netherlands	1,0	32,7	1,4	0,0	0,0	25657
Australia	1,0	29,1	7,1	0,0	1,3	25693
Japan	28,8	30,9	0,0	0,0	0,7	26755
Austria	0,0	1,6	11,7	0,0	1,4	26765
Belgium	28,7	0,0	17,8	0,0	0,8	27178
Denmark	22,6	9,2	0,0	0,0	1,1	27627
Canada	16,4	27,2	1,4	1,1	0,8	27840
Switzerland	20,6	8,8	12,0	1,0	2,6	28769
Iceland	5,7	31,6	2,9	0,0	0,0	29581
Ireland	15,2	29,5	1,2	0,0	0,8	29866
Norway	6,4	29,4	3,7	3,2	1,0	29918
United States	8,3	33,2	0,0	0,0	1,3	34142

Forrás: Education at a Glance 2001

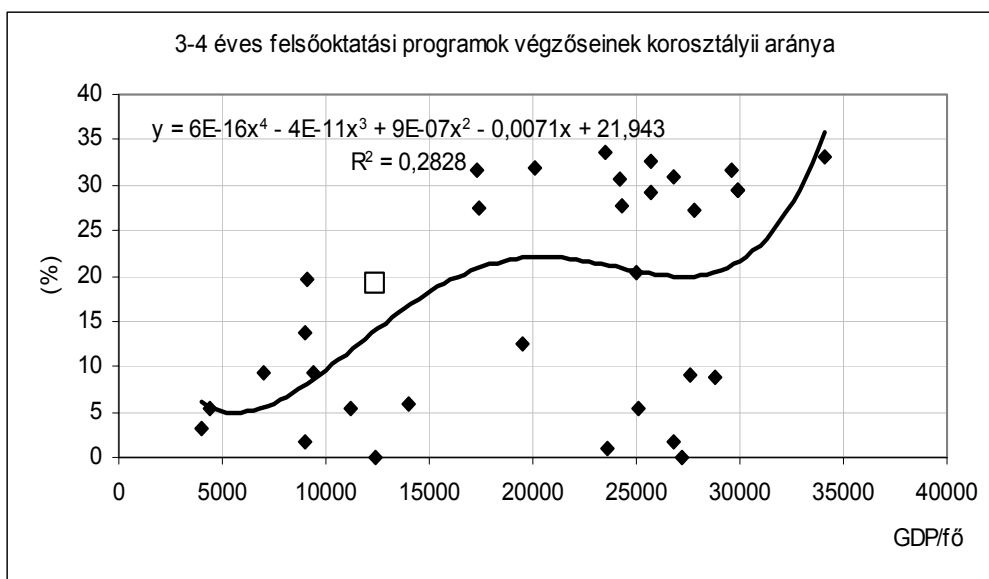
²⁴ A tábla nem csak az OECD országok adatait tartalmazza, hanem néhány további fejlett országot is, amelyek adatait az OECD kiadványa tartalmaz

Az összefüggés alapján 2000-ben 5,5 %, 2004-ben 6 % körül kellene legyen a 20 éves népességben belül a poszt-szekundér végzősök aránya. Ténylegesen 2000-ben 673 AIFSZ oklevelet adtak ki, ami a 20 évesek létszámához viszonyítva 0,39 % volt²⁵.

Ha a 3-4 éves és az 5-6 éves programok végzősei korosztályi arányának a gazdasági fejlettséggel való összefüggését külön-külön vizsgáljuk akkor azt állapíthatjuk meg, hogy a gazdasági fejlettség és a 3-4 éves programok végzősei között viszonylag magas a korreláció (0,4740), a hosszabb programok esetében viszont gyakorlatilag nincs korreláció (0,0253).

²⁵ Egyenértékű hallgatólétszámról van szó. Ha csak a nappali tagozaton végzők korosztályi arányát nézzük akkor 0,34 % volt.

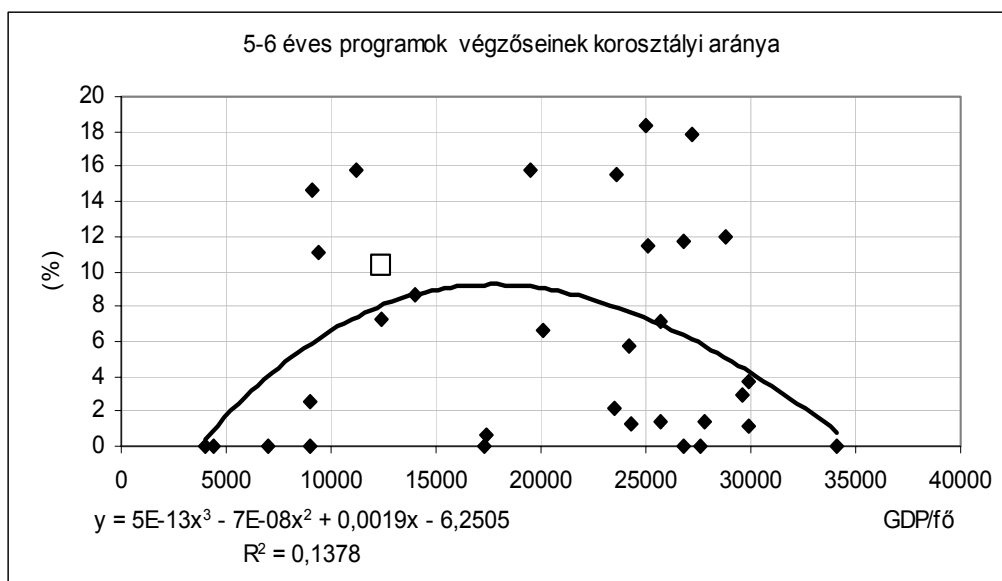

A 3-5 éves programok esetében feltárható összefüggés alapján Magyarországon 2000-ben 10 % körül kellene legyen az ilyen képzéseken végzők korosztályi aránya. Ezzel szemben 2000-ben 14,37 % volt ez az arány²⁶.

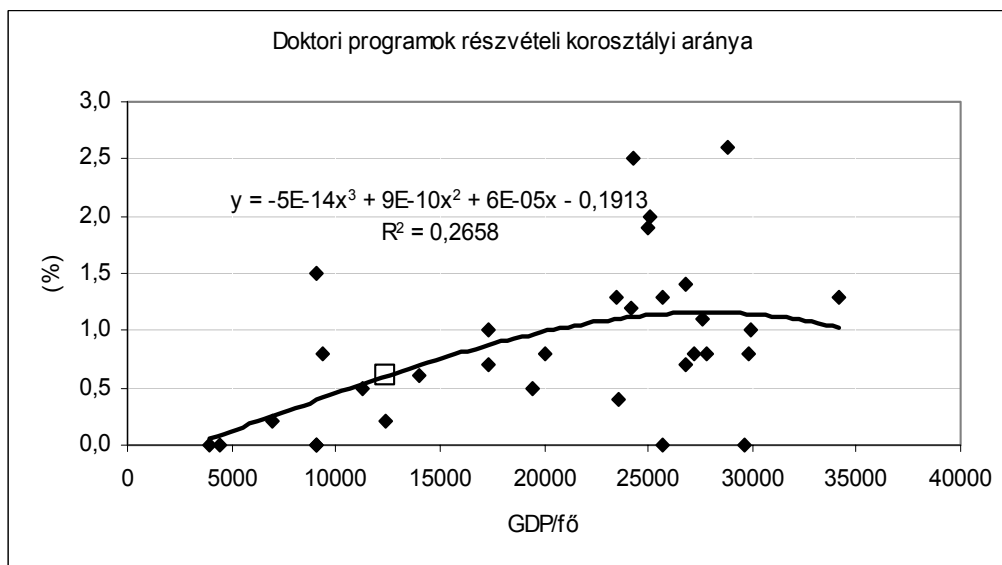
Az 5-6 éves programok esetében a kiadódó összefüggés alapján 2000-ben Magyarországon 7,5 % kellene legyen az ilyen programokon végzősök korosztályi aránya. 2000-ben a tényadat 8,6 % volt²⁷.

²⁶ Nappali tagozaton 10,28 % volt

²⁷ Nappali tagozaton 7 % volt

A doktori programon részt vevők aránya és a gazdasági fejlettség között is viszonylag magas a korreláció (0,4909), – s a közöttük feltárható összefüggés alapján a hazai részvételre 0,6 % adódik mind 2000-re, a tényadat pedig 0,4 % volt²⁸.

²⁸ Nappali tagozaton is nagyjából ugyanennyi.

Az alábbi táblázatban foglaljuk össze a nemzetközi összehasonlítás alapján meghatározható adatokat és a tényadatokat.

	Nemzetközi összehasonlítás alapján javasolható korosztályi végzős arány (2000)	Tényleges arány Nappali tagozat (2000)	Tényleges arány Egyenértékű létszámra (2000)
Posztszekundér	5 – 6 %	0,3 %	0,4 %
3-4 éves alap programok	10 %	10 %	14 %
5-6 éves alap programok	7,5 %	7 %	8,5 %
Doktori képzés	0,6 %	0,4 %	0,4 %

A vizsgálat alapján a következők állapíthatók meg – a korosztályi létszámokra és a lemorzsolódásra is tekintettel – a 2000-es évtized közepén a beiskolázási létszámokra:

- a posztszekundér képzés esetében mintegy 8-10 ezer fő körül kellene legyen a beiskolázási létszám
- a főiskolai beiskolázási létszám mintegy 17-18 ezer fő kellene legyen
- az egyetemi beiskolázási létszám pedig 14-15 ezer fő kellene legyen

A felsőoktatás teljes beiskolázási létszáma – ami összhangban van gazdasági fejlettségünkkel – tehát mintegy 39-43 ezer fő²⁹.

A várható hazai gazdasági fejlődést figyelembe véve az egyes képzési szintek végzőseinek korosztályi arányának a következőképpen kellene alakulni:

%	2001	2004	2005	2010	2015	2020	2025
Posztszekundér képzés végzőseinek korosztályi aránya	5,5	6,0	6,3	7,5	8,8	10,0	10,5
3-4 éves programok végzőseinek korosztályi aránya	10,2	11,4	12,0	14,2	15,6	16,0	16,3
5-6 éves programok végzőseinek korosztályi aránya	7,5	7,8	8,0	8,3	8,1	7,2	5,3
Doktori program végzőseinek korosztályi aránya	0,6	0,6	0,7	0,8	0,9	1,0	1,1

²⁹ A felvehető államilag finanszírozott keretszám a következő volt 1997 óta:

Év	Nappali tagozatos	Esti, levelező, távoktatási tagozatos	Összesen	Összesből		
				Egyetemi	Főiskolai	AIFSZ
1997	42000	11000	53000			
1998	42000	9000	51000			
1999	42000	9000	51000			1000
2000	43500	9000	52500			2500
2001	48000	7000	55000	20000	31000	4000
2002	50500	8000	58500	20500	33500	4500
2003	54000	8000	62000	21500	35000	5500
2004	54000	8000	62000	20500	33500	8000
2005	54000	8000	62000	18000	34000	10000

A fenti adatok valamint a lemorzsolódás és a korosztályi létszámok alapján a beiskolázási keretszámok az alábbiak kellene legyenek:

Ezer fő	2001	2004	2005	2010	2015	2020	2025
Posztsekundér képzés beiskolázási létszám	8,5	8,5	8,5	10	11	10,5	11
3-4 éves programok beiskolázási létszáma	17	17	17	19,5	20,5	18	18
5-6 éves programok beiskolázási létszáma	14,5	12,5	12	12	11	8,5	6
Doktori program beiskolázási létszáma	4	4	4,5	4	4,5	4,5	4

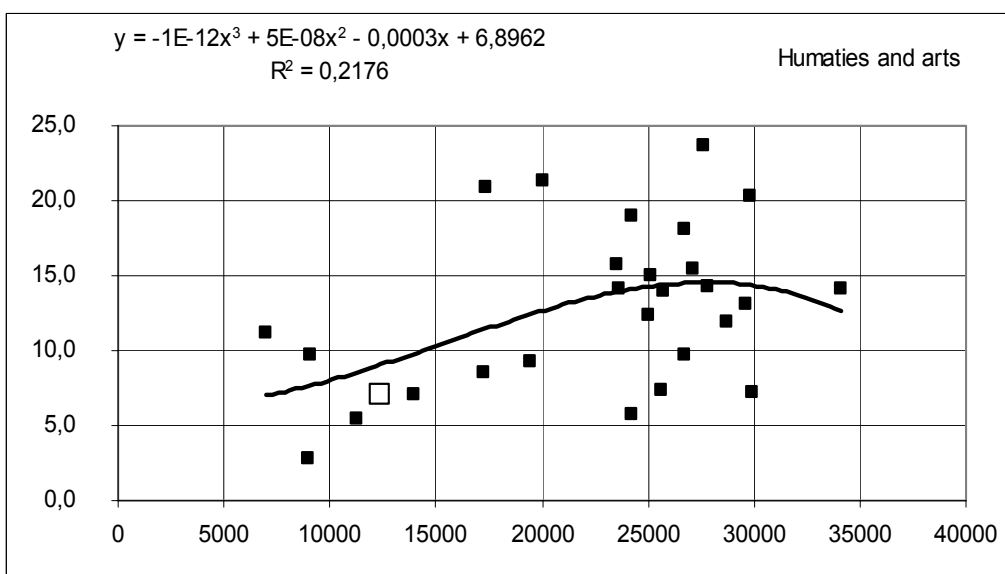
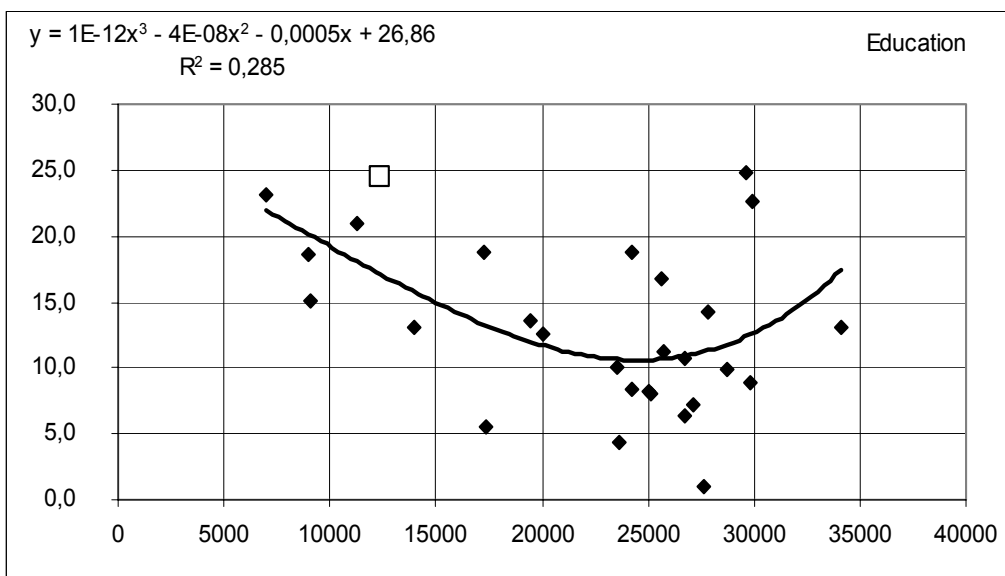
3.2.3 A horizontális szerkezet

A hazai felsőoktatási képzés horizontális szerkezetének ajánlható arányait is az OECD országokkal való összehasonlításban igyekszünk meghatározni. Az eljárás lényege, hogy az egyes szakok összes szakhoz viszonyított részvételi aránya és a GDP között összefüggést keresünk. Ezen összefüggésbe a hazai gazdasági fejlettség jelenlegi és prognosztizált adatait behelyettesítve megkapjuk az adott szak jelenlegi illetve prognosztizált hazai ajánlható arányát.

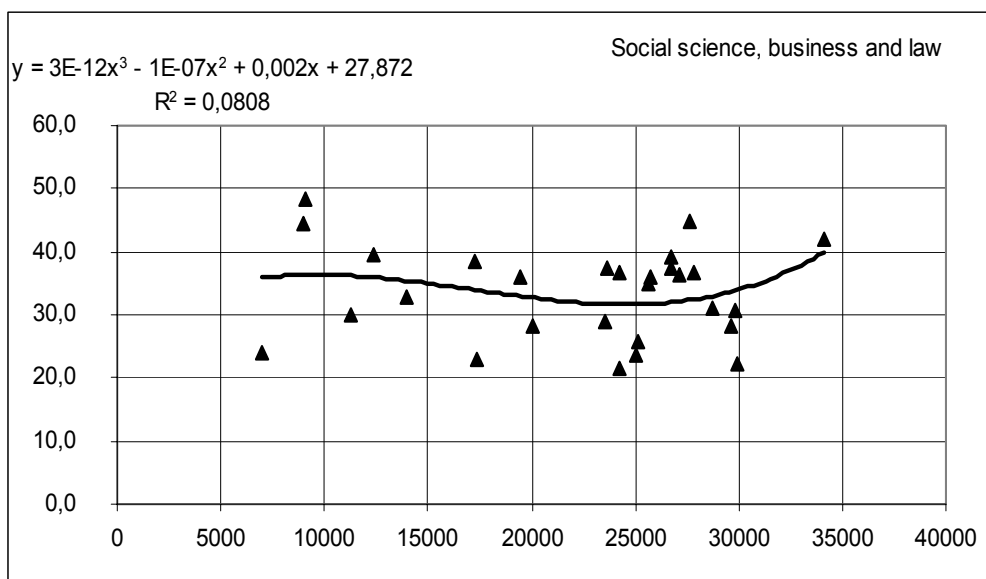
	Korreláció az adott szak összes szakhoz viszonyított országonkénti aránya és az országok GDP-je között az OECD országokban
Education	-0,3905694
Humanities and arts	0,4314261
Social sciences, business and law^x	-0,1144432
Services	-0,4721153
Engineering, manufacturing and construction^x	-0,1944724
Agriculture	-0,5232087
Health and welfare	0,3216069
Life sciences	0,5867971
Physical sciences^x	0,0062617
Mathematics and statistics^x	-0,1270048
Computing	0,0597688

Az egyes szakoknak a GDP-vel való korrelációja elég jelentősen eltérő, ennek megfelelően a kapott összefüggése megbízhatósága is elég jelentősen különböző. A jelölt (x) szakcsoportok esetében az alacsony korreláció miatt a számítás nem tekinthető megbízhatónak. Az eljárás ennek ellenére – a megfelelő megbízhatóságú szakcsoportok esetében – alkalmasnak tekinthető arra, hogy az oktatáspolitikai számára a gazdasági fejlődésnek megfelelő képzési szerkezeti javaslatot tegyen.

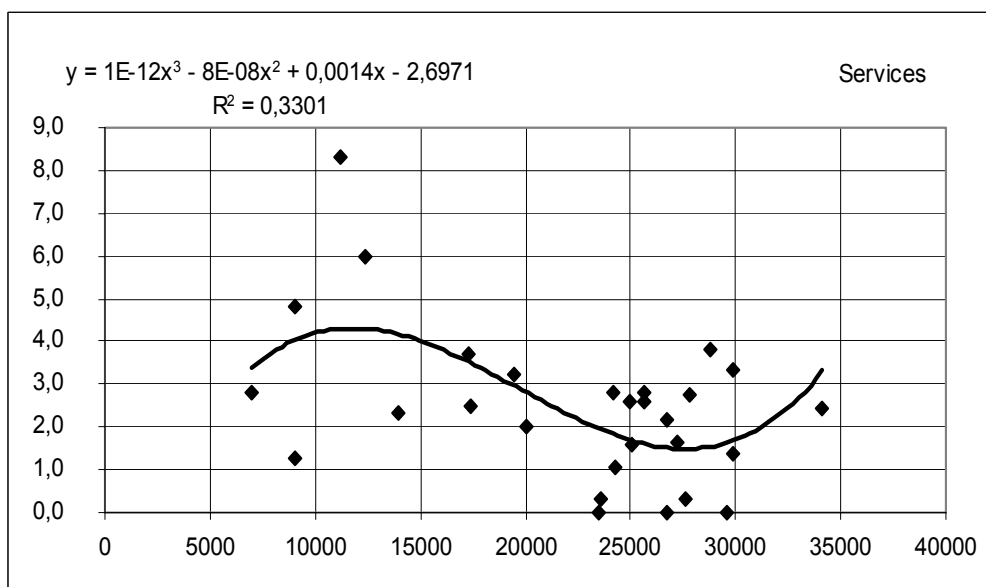
A következőkben bemutatjuk az egyes szakok részvételi arányainak a GDP-vel való összefüggését³⁰.

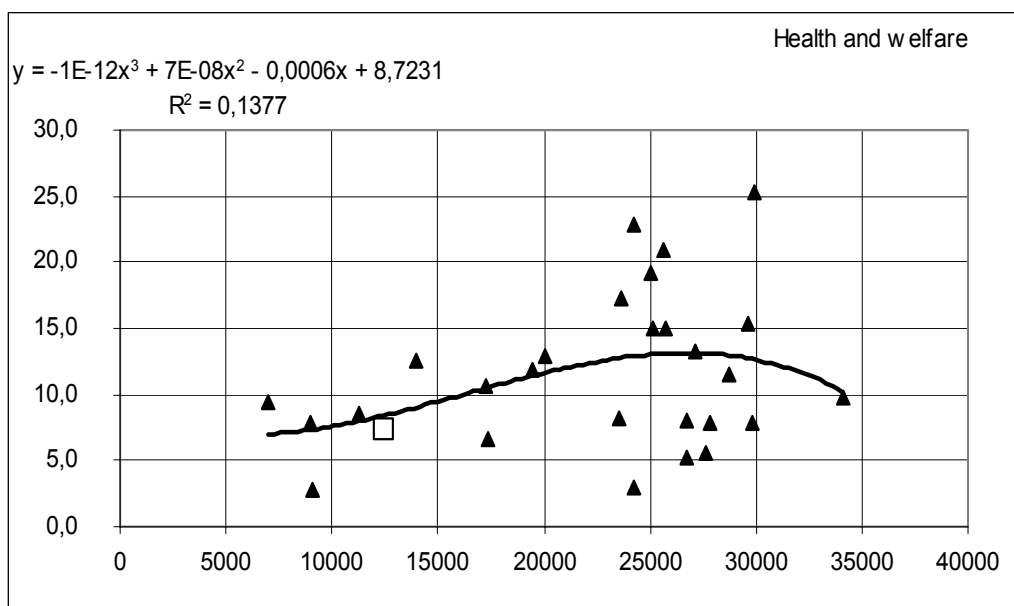

³⁰ Az elemzés az AIFSZ (posztsekundér) képzés nélküli képzésekre terjedt ki.

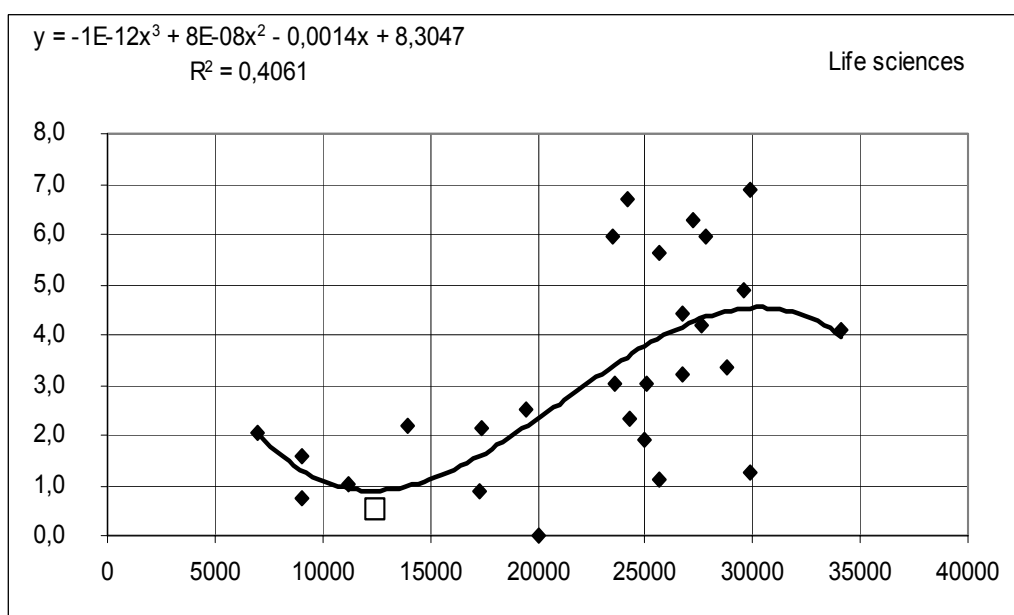

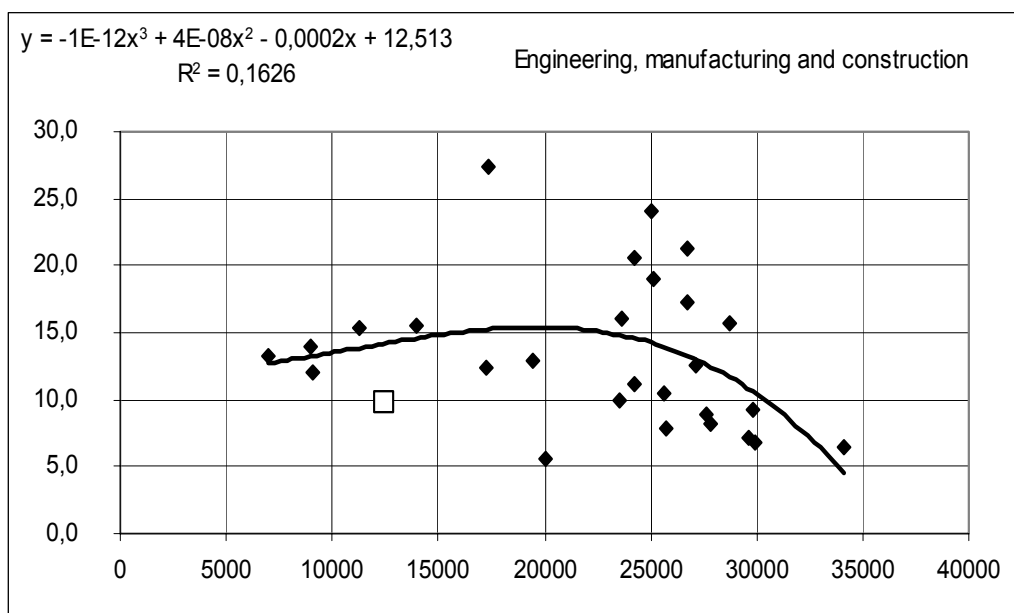
Megjegyzés: nem megbízható

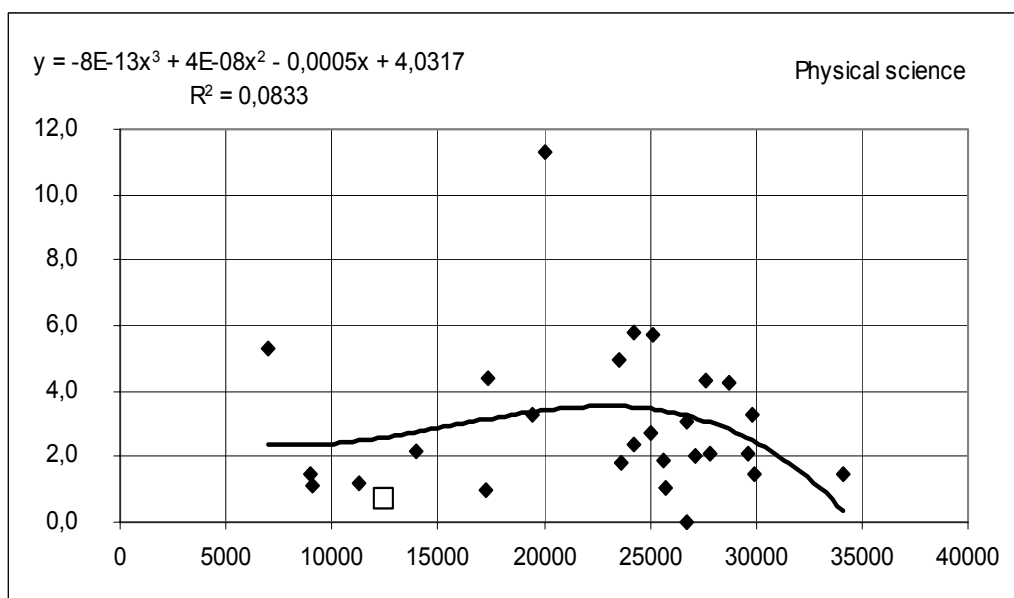

Megjegyzés: nem megbízható

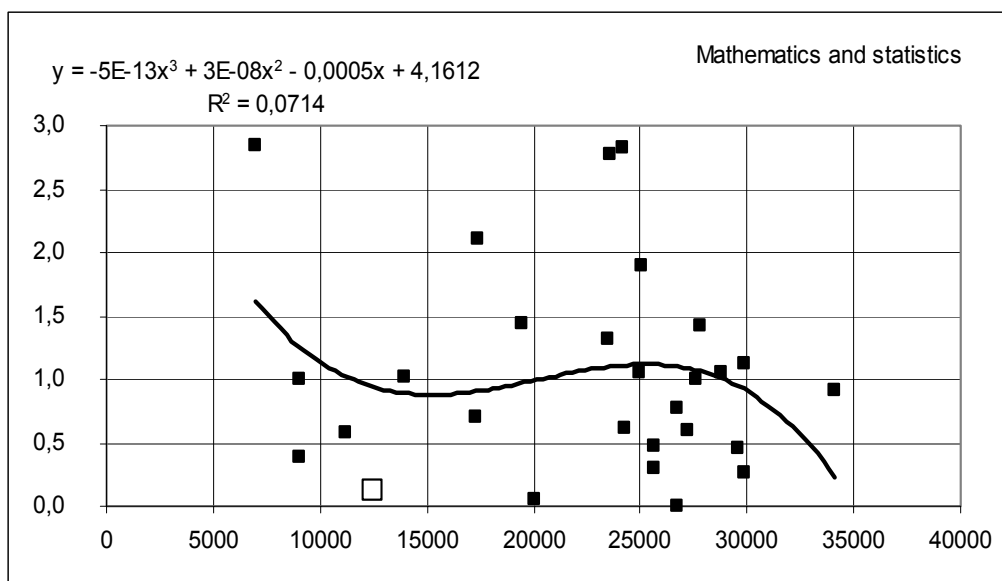

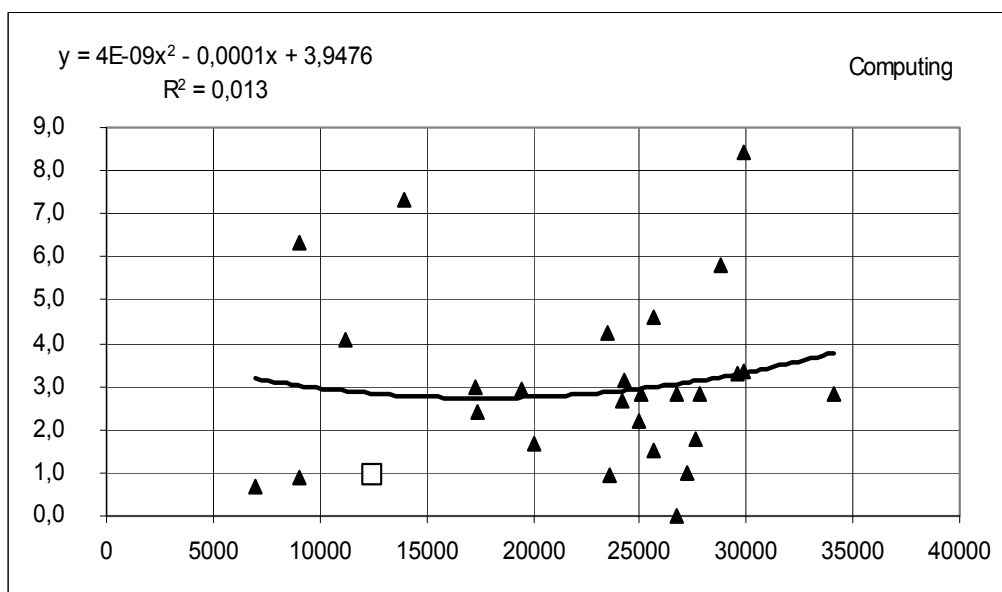
Megjegyzés: nem megbízható

Megjegyzés: nem megbízható

Megjegyzés: nem megbízható

Megjegyzés: nem megbízható

	2000 tény	2001	2004	2005	2010	2015	2020	2025
Education	24,4	16,5	15,6	15,1	12,8	10,3	7,5	4,9
Humanities and arts	7,1	9,0	9,5	9,7	10,9	12,1	13,5	14,7
Social sciences, business and law	39,5	37,3	37,2	37,2	36,9	36,6	36,7	38,0
Services	6,0	4,4	4,4	4,3	4,0	3,3	2,5	1,6
Engineering, manufacturing and construction	9,8	14,1	14,4	14,5	15,0	15,4	15,4	14,6
Agriculture	3,6	3,0	2,9	2,8	2,5	2,2	2,0	1,8
Health and welfare	7,3	8,6	8,9	9,1	10,0	11,0	11,9	12,3
Life sciences	0,5	0,7	0,7	0,7	1,1	1,7	2,7	3,8
Physical sciences	0,7	2,4	2,5	2,6	2,9	3,3	3,6	3,6
Mathematics and statistics	0,1	1,0	0,9	0,9	0,9	1,0	1,2	1,3
Computing	1,0	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0	3,2
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

A fenti összefüggések alapján a hazai felsőoktatási horizontális struktúra , illetve az ajánlható struktúra az alábbi:

Megjegyzés: egyetemi és főiskolai képzés (AIFSZ nélkül)

Az adatokból jól látszik:

- **a pedagógus képzés részarányát jelentősen csökkenteni kellene – amely csökkentést a gazdasági fejlődéssel tovább kell folytatni**
- **kisebb mértékben kellene csökkenteni a társadalomtudományi, gazdasági és jogi valamint a szolgáltatási továbbá az agrár szakcsoportok arányát,**
- **viszonylag nagyobb mértékben növelni kellene a műszaki, s kisebb mértékben a fizikai tudományok, a bölcsész, az egészségügyi, az élet-tudományi, a matematikai valamint a computer szakcsoportok arányát.**

3.3 A nemzetközi összehasonlítás alapján ajánlható beiskolázási keretszám

A tanulmányban kiszámítottuk a nemzetközi összehasonlítás alapján a gazdasági fejlettségünknek megfelelően „ajánlható” beiskolázási keretszámokat.

Ezer fő (egyenértékű beiskolázási – „új belépő” – hallgatólétszám)	2001 ³¹ tény	2001	2004	2005 tény	2005	2010	2015	2020	2025
Posztsekundér képzés beiskolázási létszám	3,7	8,5	8,5	9,3	8,5	10	11	10,5	11
3-4 éves programok beiskolázási létszáma	29,0	17	17	31,7	17	19,5	20,5	18	18
5-6 éves programok beiskolázási létszáma	18,7	14,5	12,5	16,8	12	12	11	8,5	6
Doktori program beiskolázási létszáma	2,5	4	4	2,5	4,5	4	4,5	4,5	4

Megjegyzés: A 2001-es és 2005-ös tényadatokat a nappali és összes keretszámok alapján kiszámított egyenértékű hallgatólétszámok

A 2000. évi adat az MKM adatok alapján számított egyenértékű első éves doktorandusz létszám, a 2004-es adat becslés

Az ajánlható és a tényadatok összevetése a posztsekundér és a doktorképzés lemaradását, viszont a főiskolai és egyetemi programok jelentős túlképzését mutatja.

Ezek a számítások is arra mutatnak rá, hogy a hazai felsőoktatás jelentősen „túlfutott”, – a gazdasági fejlettségünket jelentősen meghaladó képzési volumenű, s vertikális szerkezetében is torz. A foglalkoztatási zavarok elkerülése végett nélkülözhetetlen a képzési volumen csökkentése.

A horizontális szerkezet esetében is jelentős torzulásokat állapíthatunk meg.

A leginkább szembetűnő probléma a pedagógus képzés igen jelentős „túlfutása” – s a műszaki képzés viszonylagos alacsony aránya.

³¹ A felvehető államilag finanszírozott tényleges keretszámok a következők voltak 1997 óta:

Év	Nappali tagozatos	Esti, levelező, távoktatási tagozatos	Összesen	Összesből		
				Egyetemi	Főiskolai	AIFSZ
1997	42000	11000	53000			
1998	42000	9000	51000			
1999	42000	9000	51000			1000
2000	43500	9000	52500			2500
2001	48000	7000	55000	20000	31000	4000
2002	50500	8000	58500	20500	33500	4500
2003	54000	8000	62000	21500	35000	5500
2004	54000	8000	62000	20500	33500	8000
2005	54000	8000	62000	18000	34000	10000

A javasolt létszámot bemutató táblázatban szereplő 2001-es és 2005-ös tényadatokat a nappali és összes keretszám alapján kiszámított egyenértékű hallgatólétszámok

	2000 tény	2001	2004	2005	2010	2015	2020	2025
Education	24,4	16,5	15,6	15,1	12,8	10,3	7,5	4,9
Humanities and arts	7,1	9,0	9,5	9,7	10,9	12,1	13,5	14,7
Social sciences, business and law	39,5	37,3	37,2	37,2	36,9	36,6	36,7	38,0
Services	6,0	4,4	4,4	4,3	4,0	3,3	2,5	1,6
Engineering, manufacturing and construction	9,8	14,1	14,4	14,5	15,0	15,4	15,4	14,6
Agriculture	3,6	3,0	2,9	2,8	2,5	2,2	2,0	1,8
Health and welfare	7,3	8,6	8,9	9,1	10,0	11,0	11,9	12,3
Life sciences	0,5	0,7	0,7	0,7	1,1	1,7	2,7	3,8
Physical sciences	0,7	2,4	2,5	2,6	2,9	3,3	3,6	3,6
Mathematics and statistics	0,1	1,0	0,9	0,9	0,9	1,0	1,2	1,3
Computing	1,0	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0	3,2
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Megjegyzés: egyetemi és főiskolai képzés (AIFSZ nélkül)

Mindezek alapján a keretszámok kialakításánál követendő preferenciáknak a következők ajánlhatók:

	Főiskola	Egyetem
agrár	-	--
bölcsész-1.-szakcsoport	--	=
bölcsész-2.-szakcsoport	--	=
bölcsész-3.-szakcsoport	--	=
egészségügyi	++	=
gyógypedagógiai	=	X
informatikai	++	+
jogi és szociális igazgatási	+	-
gazdasági	=	-
műszaki	++	=
művészeti	--	--
szociális	++	=
tanító és óvodapedagógus	--	X
természettudományos	-	+
testkulturális	-	=

Megjegyzés: -- jelentős csökkentés, – csökkentés, = változatlan, +növelés, ++ jelentős növelés

4. Befejezésül

A tanulmányban igyekeztünk felhívni a figyelmet arra, hogy a hazai felsőoktatás képzési szerkezetének alakítása során túl kellene lépni az intézményi érdekegyeztetésen és minisztériumi megérzéseken alapuló beiskolázási keretszám-tervezésen. Nélkülözhetetlen lenne a felsőoktatás és a gazdaság, illetve munkaerőpiac kapcsolatának rendszeres elemzése, valamint a nemzetközi felsőoktatási tendenciák vizsgálatának rendszerét kiépíteni.

Ezek mellett a tanulmányban a nemzetközi összehasonlításra épülő felsőoktatási képzési szerkezet elemzésre is bemutattunk egy módszert, amely alapja lehet az államilag finanszírozott létszám vertikális és horizontális szerkezete tervezésének.

5. Felhasznált irodalom

1. Education at a Glance 1995 1997 , 1998 , 2000 OECD, Paris, 1997 1998, 2000, 2001
2. Education Policy Analysis 1997, 2001 OECD Paris 1997, 2001
3. Európa oktatási minisztereinek közös nyilatkozata Bologna, 1999. június 19. Forrás: [http:// www.om.hu/j4338.html](http://www.om.hu/j4338.html) – letöltés 2002 április)
4. Foglalkozási szerkezet 1994-1999. KSH, 2000. június.
5. Galasi – Timár – Varga: Jelentés az állami felsőoktatás nappali tagozatán 1998-ban végzett fiatal diplomások munkaerőpiaci életpálya-vizsgálatának eredményeiről. 2000 március (O.M kézirat)
6. Habcsek László (2001): A népesség előreszámítása életkor és családi állapot szerint 1995-2055 Előzetes számítások a 2002. évi népszámlálás részleges adatai alapján, Budapest
7. Halász Gábor – Lannert Judit (szerk.) (1996, 1998, 2000): Jelentés a magyar közoktatásról 1995, 1997, 2000 OKI, Budapest. 2000.
8. Hrubos Ildikó – Polónyi István: Az AIFSZ az oktatási rendszerben I.-II. Magyar Felsőoktatás 2000. 9.- 10.
9. Hrubos Ildikó (szerk.) (2002): Az ismeretlen szakképzés Oktatókutató Intézet Új Mandátum Kiadó, Budapest
10. Magyar Statisztikai Évkönyvek. KSH. Bp., 1990... 2000.
11. Magyar Statisztikai Zsebkönyv 1996, 2001, 2002 KSH Budapest 1997, 2002, 2003
12. Magyarország népessége és gazdasága. Múlt és jelen. KSH, Budapest 1996
13. Nemzetközi Statisztikai Évkönyvek, 1985, 1990, 1999 KSH Budapest
14. Polónyi István – Timár János (2002): Tudásgyár vagy papírgyár Új Mandátum Kiadó, Budapest
15. Polónyi István (1998): Az életén át történő tanulás helyzete és a továbblépés lehetősége Magyarországon – Magyar Felsőoktatás – 1998. 3. sz.
16. Polónyi István (2002): Az akkreditált iskolai rendszerű felsőfokú szakképzés társadalmi, gazdasági integrációját meghatározó tényezők In.: Hrubos Ildikó (szerk): Az ismeretlen szakképzés Az Akkreditált iskolai rendszerű felsőfokú szakképzés kutatásának tanulságai, Oktatókutató Intézet, Új Mandátum Könyvkiadó Budapest 2002.
17. Polónyi István: A hazai felsőoktatás demográfiai összefüggései a 21. század elején Kutatás közben No. 255. – Felsőoktatási kutatóintézet 2004 (34 p)

18. Polónyi István: Az akkreditált iskolai rendszerű felsőfokú szakképzés társadalmi, gazdasági integrációját meghatározó oktatáspolitikai sajátosságai – Oktatókutató Intézet – kézirat – 2000
19. Statisztikai Tájékoztató Oktatási Évkönyv 1999, 2000, 2001 Oktatási Minisztérium, Budapest 1999, 2000, 2001
20. Statisztikai tájékoztató, Művelődési évkönyv 1992, 1994, 1995, 1997, 1998, 1999. I. Oktatás – Művelődési és Közoktatási Minisztérium, Budapest
21. Tímár J. (Szerk.) (1996): Munkaerő-kereslet és -kínálat 1995-2010. Munkaügyi Minisztérium – Világbank Emberi erőforrás Fejlesztési Program
22. Tímár János (1991): A munkaerő-kínálat gazdaságtana, Aula
23. Tímár János (szerk.) (1999) Átmenet a tanulásból a munka világába. OECD-Phare,
24. Tímár János: A foglalkoztatás és munkanélküliség sajátosságai a poszt-szocialista országokban. Közgazdasági Szemle, 1994. július-augusztus.

Summary

István Polónyi:

How was the structure of the first-year students' number formed in the Hungarian higher education?

*Institute for Higher Education Research, Budapest, 2005.
Research Papers 265.*

After the appreciation the forecast of economy and workforce in Hungary, which is made under János Tímár's direction, the study analyses the forecast of demand and supply of graduates. It appoints that the forecast was exact to the growth and structure of economy. It points out that the number of graduates surpasses in the announced demand between 1995-2005. It mentions that the vertical structures of higher education deviates from the calculated need. Mainly the number and ration of holders of post-secondary qualification are behind.

One planning model is found in the study too. On the evidence of this model, the international data and the data of economic development the optimal structure of instruction could be calculated.

It turns out too that the ministry and the „Higher Education and Research Council” is responsibility for into that, the structure of higher education is deformed in Hungary. They have to use effort to scientifically established of the planning.

A Felsőoktatási Kutatóintézet a magyar oktatásügy átfogó problémáinak tudományos kutatóhelye.

Vizsgálatai a felsőoktatáson túl a közoktatásra, a szakképzésre és az ifjúsági korosztályokra is vonatkoznak, ezek problémáit összefüggéseikben elemzik és így elősegítik az oktatásügy egészére vonatkozó döntések hosszú távú tudományos megalapozását, előkészítését.

Elemzése a rendszerváltás oktatási következményeire éppúgy irányulnak, mint az ezredforduló globalizációs kihívásainak és az Európai Unió csatlakozás követelményeihez történő társadalmi alkalmazkodásnak az oktatáspolitikai feltételeire.

Az Oktatási Minisztérium felsőoktatási helyettes államtitkára által felügyelt intézet kutatási profilja – eltérően a más hasonló intézményekétől –, stratégiai jellegű, vagyis a felsőoktatási-, a köz- és szakoktatási rendszernek a strukturális, szerkezeti, politikai, finanszírozási, fejlesztési problémáira irányul, ezeket országos, regionális, területi és helyi, illetve intézményi szinten egyaránt vizsgálja.

Empirikus szociológiai kutatásaival, statisztikai és oktatás-gazdaságtani elemzéseivel, politikai esettanulmányaival a Felsőoktatási Kutatóintézet hozzájárul a felsőoktatás, és a középfokú iskolahálózat fejlesztéséhez, az iskolázási létszámok és a pedagógusszükséglet előrejelzéséhez, az oktatásfinanszírozási alternatívák kimunkálásához, a felsőoktatási és tudományos kutatás Európai Unió és nemzetközi integrációjához.

Eredményeit a kormányzati oktatáspolitikai formálói közvetlenül is felhasználják, de munkatársai szakértőként a helyi önkormányzatok, a parlamenti bizottságok oktatási koncepcióinak kialakításához is hozzájárulnak.

Az intézet fenntartója az Oktatási Minisztérium, de kutatási költségeinek jelentős részét pályázati úton (OTKA, OKTK, külföldi és nemzetközi szervezetek, stb.) nyeri el, illetve külső megrendelésre (önkormányzatok, kormányzati és érdekszervezetek, felsőoktatási intézmények, nagyvállalatok, alapítványok, stb.) megbízásából is végez vizsgálatokat, közvélemény-kutatásokat, szakképzési és felsőoktatási intézmények, intézményhálózatok átvilágítását.

Kialakult kapcsolatrendszere sokrétű: az intézet, illetve vezető munkatársai éppúgy tagjai számos nemzetközi kutatási szervezet, folyóirat és intézmény irányító testületének, mint ahogyan a hazai tudományos és közélet testületeinek is – az MTA Pedagógiai Bizottságától a Magyar Akkreditációs Bizottságig.

A Felsőoktatási Kutatóintézet a Debreceni Egyetemmel együttműködve a felsőoktatás-kutatók posztgraduális képzésének egyik országos központja, és közös Kutatási Központot működtet az ELTE Szociológiai- és Szociálpolitikai Intézetével is. Az intézet munkatársai e mellett tanítanak az ELTE, a DE, a SZTE, a PTE, BKÁE stb. egyetemi kurzusain és több főiskolán, illetve a pedagógus továbbképzés területi intézményeiben is.

A Felsőoktatási Kutatóintézet legújabb kiadványai

Kutatás közben füzet sorozat: A jelen kiadvány hátoldalán

Educatio folyóirat

Eddig megjelent kilenc évfolyam.

Legújabb számaink:

Mérlegen 1990-2002.

Diplomások

Család

Tanesszköz-politika

Felsőoktatási reformok

Felvételi

E-learning

Európai Unió

Alternatív oktatás

Műveltség

Sajtó alatt:

Pedagógus képzés

Politikai szocializáció

Budapest

Társadalom és oktatás könyvsorozat

11. Kozma Tamás – Lukács Péter (szerk.): Szabad legyen vagy kötelező?
12. Kozma Tamás: Reformvitáink
13. Sáska Géza: Ciklikusság és centralizáció
14. Halász Gábor (szerk.): Az oktatás jövője és az európai kihívás
15. Andor Mihály – Liskó Ilona: Az utolsó igazgatóválasztás
16. Ladányi János: Rétegződés és szelekció a felsőoktatásban
17. Hrubos Ildikó (szerk.): Az ismeretlen szakképzés
18. Kelemen Elemér: Hagyomány és korszerűség
19. Nagy Péter Tibor: Hajszálcsovek és nyomáscsoportok
20. Kozma Tamás: Határokon innen, határokon túl
21. Havas Gábor – Kemény István – Liskó Ilona: Cigány gyerekek az általános iskolában
22. Hrubos Ildikó: A "bolognai folyamat"
23. Forray R. Katalin – Hegedüs András: Cigányok, iskola, oktatáspolitiká

A Felsőoktatási Kutatóintézet kiadványai megvásárolhatók vagy levélben megrendelhetők a Kódex Könyvruházban.

1054 Budapest, Honvéd u. 5. Tel/fax: 331-63-50, 302-8275/106

Ára: 670,- Ft

A Kutatás Közben sorozat újabb füzetei:

- 234 Liskó Ilona:** Cigány tanulók a középfokú iskolákban
235 Hrubos Ildikó: A "bolognai folyamat"
236 Mátyás Melinda: Fiatal, budapesti elit értelmiségiek szocializációja
237 Czeizer Zoltán: Az oktatási intézmények informatikai helyzete és a fejlesztés lehetőségei Magyarországon
238 Török Balázs: Távoktatás a határon túli magyarok képzésében
239 Liskó Ilona: A közoktatás és a szakképzés illeszkedése
240 Forray R. Katalin – Híves Tamás: A leszakadás regionális dimenziói
241 Györgyi Zoltán: Tanulás felnőttkorban
242 Kozma Tamás – Rébay Magdolna (szerk.): Felsőoktatási akkreditáció Európában
243 Venter György: A tanári mesterség alapozása I.
244 Venter György: A tanári mesterség alapozása II.
245 Radácsi Imre: Regionális oktatáspolitikai és területfejlesztés az Európai Unióban és Magyarországon
246 Hrubos Ildikó – Szentannai Ágota – Veroszta Zsuzsanna: A gazdálkodási filozófia és gyakorlat érvényesülése az egyetemeken
247 Liskó Ilona: A szakmai előkészítő oktatás bevezetése
248 Kozma Tamás: Kisebbségi oktatás Közép-Európában
249 Forray R. Katalin – Híves Tamás: A szakképző intézmények alkalmazkodása a társadalmi-gazdasági feltételekhez (1990-2000)
250 Liskó Ilona: Kudarcok a középfokú iskolákban
251 Tót Éva: A Socrates program értékelésének tanulságai
252 Victor Karady – Peter Tibor Nagy: Educational Inequalities and Denominations – Database for Transdanubia, 1910 I.
253 Victor Karady – Peter Tibor Nagy: Educational Inequalities and Denominations – Database for Transdanubia, 1910 II.
254 Forray R. Katalin – Híves Tamás: A szakképzési rendszer szerkezeti és területi átalakulása (1990-2000)
255 Polónyi István: A hazai felsőoktatás demográfiai összefüggései a 21. század elején
256 Polónyi István: A felnőttképzés megtérülési mutatói
257 Liskó Ilona: A szakképző iskolák kollégiumjai
258 Bíró Zs. – Hrubos I. – Lovász G. – Pásztor A.: Az oklevélmelléklet rendszere néhány európai egyetemen
259 Liskó Ilona: Perspektívák a középiskola után
260 Török Balázs: A kisgyermekkorai nevelés és gondozás nemzetközi összehasonlításának alapja
261 Török Balázs: A gyermeküket óvodáztató szülők körében végzett országos felmérés eredményei
262 Polónyi István: Patyomkin finanszírozás – Hogyan tovább a felsőoktatás finanszírozásával?
263 Györgyi Zoltán – Mártonfi György: A Leonardo mobilitási program hatása a résztvevőkre
264 Tót Éva: Oktatási indikátorok – Az OECD INES Network-B tevékenysége

A Felsőoktatási Kutatóintézet kiadványai megvásárolhatók vagy
levélben megrendelhetők a Kódex Könyvruházban.
1054 Budapest, Honvéd u. 5. Tel/fax: 331-63-50, 302-8275/106